

50 shades of modern

Het vinden van een huwelijkspartner voor hoogopgeleide moslima's te midden van twee culturen

Master scriptie

Datum: 29 juli 2015

Simone Limonard
3856232

Begeleider: Tobias Stark
Tweede lezer: Gerrit Dielissen

Word count (excl. literatuurlijst): 16.107

Voorwoord

Met veel plezier en voldoening heb ik onderzoek gedaan naar een boeiende groep in Nederland. Ik heb hele moderne, bewuste, sterke en onafhankelijke vrouwen mogen ontmoeten. Jonge vrouwen die ieder hun eigen problemen hebben en deze openlijk met mij wilde delen. Een van de participanten omschreef haar oma als een echte ‘powervrouw’, zo zou ik een groot deel van mijn participanten ook willen omschrijven. Hun positieve houding ten opzichte van de wereld en ter bevordering van de positie van hun eigen groep is inspirerend te noemen. Ik wil deze vrouwen hierbij daarom ook hartelijk danken voor hun tijd, enthousiasme, daadkrachtigheid en openheid.

Als Nederlandse vrouw, ben ik onafhankelijk en zonder geloof, in de Nederlandse cultuur is opgevoed. Het bewustzijn hiervan is groter geworden, tijdens het lezen over Islamitische culturen en na de gesprekken die zijn gevoerd. Een mooi voorbeeld hiervan is de westerse perceptie op geluk. Bestaande westerse/moderne ideeën over autonomie en individualisme lijkt minder ingebed in de culturen waar het onderzoek zich op richt. Meer collectiviteit, meer gericht op de gemeenschap en het geluk niet alleen willen zoeken in het eigen geluk, maar ook in dat van de omgeving en hoe bewust daarmee om wordt gegaan, is een openbaring geweest. Dank daarvoor.

Daarnaast wil ik mijn enthousiaste begeleider Tobias Stark bedanken voor zijn begeleiding. Ik weet dat ik in een stressvolle periode als deze, met mezelf in een zwaar (zo ervaren) proces zit en niet altijd even bereikbaar en even gemakkelijk te begeleiden ben. U bent altijd rustig gebleven en heeft mij op een kalme manier kunnen stimuleren tot wat nu voor u ligt, dank daarvoor. En ook Gerrit Dielissen, de tweede lezer, wil ik graag bedanken voor de inspiratie voor dit onderwerp. Tijdens een van uw colleges had u het over deze groep en de ontwikkelingen die zij doormaken, die zo weinig onderzocht worden. Ik weinig bewijs gevonden omtrent ‘importbruidegommen’, maar het onderzoek is er niet minder boeiend om geworden. Dank voor uw levendige en gepassioneerde colleges en de inspiratie tot het doen van dit onderzoek en de tips en ideeën tijdens het onderzoek.

Als laatst wil ik mijn familie, vrienden en collega’s bedanken voor het meeleven, meedenken en het vertrouwen in mij. Ik ben een rijk mens met zoveel lieve mensen om mij heen.

Abstract

De keuze voor een juiste partner is een opgave waarbij vele aspecten een rol spelen. Kalmijn (1998) heeft voorkeur, gelegenheid en derden beschreven als belangrijkste aspecten. Uit 18 interviews is gebleken dat het leven tussen twee culturen, waar de tweede generatie Turkse en Marokkaanse vrouwen in Nederland mee te maken hebben, tevens invloed hierop heeft. Voorkeuren, door verandering van levensverwachting en toekomstvisie, lijken te veranderen door deze context. Er lijkt hierbij een kloof te zijn ontstaan tussen (voornamelijk Marokkaanse) mannen, die er meer traditionele met betrekking tot het huwelijk hebben, en de vrouwen. De modernere ideeën van de vrouwen zorgt voor een kleinere keuzemogelijkheid en heeft op die manier invloed op de gelegenheid. De rol van derden is tevens sterk veranderd. Van volledige invloed (gearrangeerde huwelijken) tot slechts invloed door de opvoeding en verwachtingen naar het kind met betrekking tot een huwelijkspartner. Deze opvoeding en verwachting blijken anders te zijn voor mannen als vrouwen, ook hierdoor wordt een kloof duidelijk. Een ander dilemma zit in de periode voor het huwelijk. Door de keuzevrijheid zijn de potentiële partners genoodzaakt elkaar beter te leren kennen, waarbij ontmoetingen (daten en relaties) onvermijdelijk zijn, maar ongebruikelijk binnen een traditioneel islamitische samenleving. Grenzen worden hierin bewust (vaak in het geheim) opgezocht en overschreden, wat het geheel complex maakt.

Inleiding

Hoogopgeleide vrouwen zullen de komende jaren moeite hebben met het vinden van een geschikte huwelijkspartner. Dit wordt beweerd in het boek ‘Liefde á la Carte’ van Malou van Hintum en Jan Latten (2007). In een moderne en individualistische samenleving is het moeilijk om een geschikte partner te vinden die voldoet aan alle eisen die gesteld worden door de geëmancipeerde, moderne, hoogopgeleide Nederlandse vrouw. Maar wat als je ook nog tussen twee culturen leeft? Een bevinding in de sociale wetenschap is dat hoogopgeleide moslima’s in Nederland het extra moeilijk zullen krijgen bij het vinden van een juiste huwelijkspartner (NRC, 2007). Een weg zien te vinden tot integratie en het leven tussen oost en west is niet gemakkelijk (Tahir, 2015). Deze moeilijke weg brengt wellicht extra problemen met zich mee bij de zoektocht naar een geschikte partner.

Dat moslima’s het moeilijk hebben met het vinden van een geschikte huwelijkspartner is terug te zien in het groeiende aantal websites, Facebook groepen en relatiebemiddelingsbureaus die zich wijden aan het vinden van huwelijkspartners voor moslims. Ook zijn er geluiden van moslima’s die bewust alleen blijven, simpelweg omdat ze niemand kunnen vinden die zij geschikt bevinden (Obdeijn & Mas, 2001). Alleen blijven is iets dat in de traditionele islamitische samenleving uitzonderlijk is en schaamte met zich mee brengt (Zantvliet, Kalmijn and Verbakel, 2014). Het huwelijk vormt een belangrijk onderdeel in het leven van een moslima en het niet kunnen vinden van een geschikte huwelijkspartner is dan ook een probleem voor deze groep. Binnen de islam wordt het huwelijk gezien als een essentieel onderdeel voor het stichten van een gezin. Het gezin vormt op haar beurt weer een belangrijk onderdeel voor de mens en daarmee tevens een belangrijke bouwsteen voor een maatschappij (Forum, 2010). Ook Turkse en Marokkaanse Nederlanders hechten veel waarde aan het stichten van een gezin (SCP, 2014). Een gezin stichten zonder het aangaan van het huwelijk is in de traditionele islamitische samenleving zeer zeldzaam.

Het huwelijk wordt ook wel gezien als een weerspiegeling van de samenleving en een sociale indicator van eventuele maatschappelijke problemen (Kalmijn, 1998). Het huwelijk is de meest intieme vorm van contact tussen mensen en daarmee ook tussen groepen. Trends op het gebied van huwelijken kunnen om deze redenen veel zeggen over de samenleving en onderlinge relaties tussen groepen. Interetnische huwelijken worden ook wel gezien als een indicator van acceptatie tussen groepen, door meer fluïde grenzen tussen groepen en sociale integratie (Tubergen & Maas, 2007; Zantvliet, Kalmijn en Verbakel, 2014). Integratie is een

proces waarbij immigranten volwaardig deelnemen aan de samenleving en waarbij de immigranten en autochtonen naar elkaar toegroeien (CBS, 2014). Sterke voorkeur voor het trouwen binnen de eigen groep duidt op een zeer gesloten groep met sterke grenzen (Kalmijn, 1998). Groepsloyaliteit, en daarmee kiezen voor een huwelijkspartner binnen de eigen groep, is groot onder de moslims in Nederland (SCP, 2014), maar er vinden wel veranderingen plaats.

De tweede generatie moslims in Nederland heeft volgens het CBS (2014) op het gebied van integratie al grote vooruitgang geboekt ten opzichte van de eerste generatie (de arbeidsmigranten die in de jaren '60 en '70 naar Nederland kwamen) op het gebied van taal, educatie en arbeid. Vooral Turkse en Marokkaanse vrouwen zijn steeds hoger opgeleid en vormen een belangrijke schakel binnen de integratie van de Turkse en Marokkaanse gemeenschap in Nederland (CBS, 2014). De ontwikkelingen die deze vrouwen doormaken en de manier waarop ze hun leven vormgeven, vormen een goede indicator voor de situatie van deze groep. Problemen, bijvoorbeeld bij het vinden van een huwelijkspartner, kunnen duiden op problemen voor de ontwikkeling van de groep in Nederland.

Een mogelijke verklaring voor het niet kunnen vinden van een geschikte huwelijkspartner voor de tweede generatie, hoog opgeleide moslima's in Nederland, zou kunnen liggen aan hun schakelpositie. De tweede generatie moslims leven tussen twee culturen. Enerzijds zijn ze opgevoed door hun ouders met traditionele ideeën en gebruiken, anderzijds leven ze in een moderne westerse samenleving waarin vrouwen en het huwelijk een andere rol hebben (Crul & Doornik, 2003). Naema Tahir (2015) beschrijft in haar boek 'De gesluierde vrijheid' dat moslima's die leven in een westerse samenleving te maken hebben met onvermijdelijke dilemma's; zij willen modern en westers zijn en tegelijkertijd vasthouden aan tradities. Elke moslima gaat anders met dit dilemma om, maar wat voor invloed heeft dat op het vinden van een juiste partner?

Ideeën met betrekking tot het huwelijk en de rolverdeling daarbinnen veranderen. Dit geldt voor moslims in Nederland, deels omdat ze leven tussen het traditionele oosten en het moderne westen, maar ook in de landen van herkomst is het huwelijk aan veranderingen onderhevig. Hoogopgeleide moslima's streven steeds vaker naar gelijkheid tussen mannen en vrouwen en ze willen steeds vaker een gezin combineren met een carrière (Scheible & Fleischmann, 2012; Forum, 2010). Dit terwijl jonge moslimmannen in Nederland meer traditionele ideeën hebben over het huwelijk en de rol die de vrouw daarin moet vervullen (Hooghiemstra, 2003). In een interview stelt Samira el Kandoussi uit Rotterdam dat

Marokkaanse mannen ‘zo schizofreen zijn als wat’: “Ze willen een vrouw met een eigen mening, maar die mag ze niet in het openbaar geven. Ze willen een stoere vrouw, maar ze moet nog wel thuis wonen. En ze willen een mooie, sexy vrouw, maar ze moet wel nog maagd zijn.”¹ De veranderende ideeën en verwachtingen met betrekking tot de rolverdeling binnen een huwelijk zou een rol kunnen spelen in de problemen van het vinden van een geschikte partner.

Het begrijpen van de ontwikkelingen en problemen op het gebied van het vinden van een huwelijkspartner kan meer inzicht bieden in de situatie van de tweede generatie, hoogopgeleide Turkse en Marokkaanse vrouwen in Nederland, met daarbij de consequenties van het leven tussen twee culturen. Deze problemen worden onderzocht aan de hand van de volgende probleemstelling:

Waarom ervaren de tweede generatie hoog opgeleide moslima's in Nederland moeilijkheden met het vinden van een huwelijkspartner?

In de theorie van Kalmijn (1998) worden voorkeur, gelegenheid en derden aangegeven als centrale factoren in de keuze voor de huwelijkspartner. De invloed van de bijzondere situatie van het leven tussen twee culturen op deze keuze is nog onbekend. De uitkomst van dit onderzoek zal dan ook een toevoeging zijn op de theorie van Kalmijn (1998).

Relevantie

Moeilijkheden bij het vinden van een huwelijkspartner voor hoogopgeleide moslima's is een nieuw maatschappelijk probleem voor een nieuwe groep in Nederland. De tweede generatie moslima's wordt volwassen en is toe aan een nieuwe fase in hun leven. Terwijl er grote stappen worden gemaakt op het gebied van integratie, lijkt er een ander belangrijke aspect in hun leven voor problemen te zorgen; het vinden van een geschikte huwelijkspartner. Dit kan gevolgen hebben voor hun situatie in Nederland aangezien het huwelijk een centraal onderdeel vormt van het leven van een moslim. De situatie van deze groep hoogopgeleide moslima's in Nederland is van belang voor hun inbedding in de Nederlandse samenleving. Stil staan bij hun situatie nu is daarom van belang. Het onderzoek richt zich op het in kaart

---

¹ http://vorige.nrc.nl/binnenland/article1851538.ece/Slimme_moslima_heeft_het_extra_lastig

brengen van de factoren die een rol spelen voor moslima's in Nederland in het vinden van een huwelijkspartner.

Net na de laatste eeuwwisseling is veel onderzoek gedaan naar de positie van moslims in Nederland, nadat debatten losbarsten door onder andere 9/11 en 'het Marokkanen probleem'. Migratie en integratie blijven voor maatschappelijke problemen zorgen en betreffen zeer dynamische processen die verschillen per bevolkingsgroep en context en dienen daarom continu onderzocht te worden (Luthra, 2011). Desondanks is er de laatste jaren weinig onderzoek gedaan naar de situatie van de tweede generatie moslims in Nederland. In de beschrijving van de Marokkaanse gemeenschap in Nederland wordt om deze reden, naast een recent artikel van CBS, met name gerefereerd naar studies van Crul en Doormernik uit 2003 en Obdeijn en Mas uit 2001. Nieuw nader onderzoek is nodig.

Er gebeurt veel op het gebied van integratie, gelijkheid en het huwelijk. In Nederland zijn het met name de tweede generatie moslima's die zich inzetten voor emancipatie en zelfbeschikking. We moeten zodoende ontwikkelingen en vooruitgang van deze groep onderzoeken en vastleggen. Zoals Naema Tahir (2015) al vermeldt: "Het Nederlandse debat weet niet zoveel van deze verbindingen en de vooruitgang die erdoor wordt geboekt. Verhalen uit het veld horen dus een prominente positie te krijgen in het debat."

Als laatst is er naar partnerkeuze al veel onderzoek gedaan (Kalmijn, 1998; Hooghiemstra, 2002; 2003 Huis, 2007; Tubergen & Maas, 2007). Kalmijn (1998) beschreef dat voorkeur, derden en gelegenheid een rol spelen bij het kiezen van een partner. Moslims in het westen bevinden zich hierbij in een bijzondere situatie; zij leven tussen twee culturen. Dit zorgt voor een verschuiving in ideeën en verwachtingen met betrekking tot het leven, het huwelijk en de toekomst. Het effect van het leven tussen twee culturen op de partnerkeuze is nog onduidelijk en daarom van wetenschappelijk belang. De resultaten zullen een aanvulling zijn op het model van Kalmijn.

Theorie

De tweede generatie

In de jaren '60 en '70 kwamen Turkse en Marokkaanse arbeidsmigranten naar Nederland. De eerste immigranten kwamen op eigen initiatief, maar in 1964 en 1969 tekende Nederland akkoord omtrent arbeidsmigratie (Crul and Doornik, 2003). Deze migranten waren voornamelijk laagopgeleid en veelal traditioneel en sterk religieuze moslims (Crul & Doornik, 2003).

Tegenwoordig komen immigranten uit deze landen vooral nog naar Nederland vanwege gezinsvorming (CBS, 2014). Een stroom die de laatste jaren sterk is afgenomen. Alleen van de Marokkaanse groep is het migratiesaldo nog positief. De Turken laten een positief emigratiesaldo zien. Dit veelal vanwege de slechte economische situatie in Nederland en de groeiende economie in Turkije (CBS, 2014). De tweede generatie vormt nu het grootste deel van de Turkse en Marokkaanse etnische groepen in Nederland (CBS, 2014).

Het integratieproces van zowel de Turkse als Marokkaanse gemeenschap heeft zich voornamelijk via de tweede generatie voltrokken. Deze generatie volgt vaker onderwijs op hogere niveaus, spreekt de Nederlandse taal goed tot zeer goed, profileert zich op de arbeidsmarkt en is steeds minder afhankelijk van een uitkering. Vooral Turkse en Marokkaanse meisjes hebben zich sterk ontwikkeld op het gebied van onderwijs (CBS, 2014).

De tweede generatie groeit op in een moderne westerse samenleving, maar vanuit huis krijgen zij traditionele normen en waarden mee (Tahir, 2015). Uit onderzoek blijkt dat de tweede generatie een minder etnische en religieuze identiteit laat zien en minder deelneemt aan etnische/culturele en religieuze praktijken, dan hun ouders. Wel blijkt dat de etnische identiteit meer samenhangt met hun religieuze identiteit (Maliapaard, Lubbers & Gijsberts, 2009). Het Marokkaans of Turks zijn wordt dus sneller gekoppeld met de islam; cultuur en religie lijken te versmelten. Daarnaast blijft hun band met het land van herkomst van hun ouders aanwezig (Maliapaard, Lubbers & Gijsberts, 2009).

Hoewel de Turkse en Marokkaanse gemeenschappen in Nederland een vergelijkbare socio-economische en culturele achtergrond hebben, zijn er tevens vele verschillen te noemen.

Turkse gemeenschap

De Turkse gemeenschap vormt een zeer hechte en gesloten gemeenschap in Nederland. De Turken zijn sterk op hun eigen etnische groep gericht (Obdeijn en Mas, 2001). Ze leven bij

elkaar in de buurt, hebben hun eigen moskeeën, eigen verenigingen en hun sociale netwerk bestaat veelal uit Turken. Vooral de eerste generatie ging bijna dagelijks op bezoek bij oud-dorpsgenoten, keek alleen Turkse televisie via schotels en belde regelmatig met familie en vrienden in het land van herkomst (Crul and Doornik, 2003). Ze spreken één taal, wat deze gemeenschap gemakkelijk bindt. Hoewel veel leden van de Turkse gemeenschap al jaren in Nederland wonen, zien zij zichzelf nog echt als Turken. Door deze aspecten bestaat er een sterke sociale cohesie en een sterke sociale controle binnen de Turkse gemeenschap. De geslotenheid van de groep en daarmee de afstand tot de Nederlandse cultuur en samenleving, zorgt ervoor dat de Turkse gemeenschap in Nederland wordt gezien als traditioneler dan de Marokkaanse gemeenschap (CBS, 2014).

Turkse vrouwen leiden zich steeds hoger op en zijn steeds vaker actief op de arbeidsmarkt (CBS, 2014). Wel is er nog sprake van een hoge schooluitval onder Turkse meisjes. Eén van de redenen die in de literatuur wordt genoemd is de houding van de ouders ten opzichte van scholing voor vrouwen (Crul and Doornik, 2003). Veel ouders komen van het platteland en scholing wordt daar gezien als onbelangrijk voor vrouwen. Turkse meisjes trouwen over het algemeen op jonge leeftijd, waarna zij vrij snel (meestal binnen het eerste jaar) hun eerste kind krijgen. In die periode verlaten zij school of stoppen zij met werken (CBS, 2014). Daaraan is nog duidelijk zichtbaar dat de Turkse gemeenschap een meer traditionele groep betreft. Oudere kinderen onderhandelen en stimuleren dan ook dat hun jongere broertjes en zusjes naar school gaan, omdat zij te maken hebben met werkloosheid en inzien dat educatie helpt op de arbeidsmarkt (Crul and Doornik, 2003).

Desondanks nemen het aantal hoogopgeleide Turkse vrouwen; het aantal Turkse vrouwen op de arbeidsmarkt en de emancipatie binnen de Turkse gemeenschap toe. In Turkije is de beweging sterker merkbaar, maar de geslotenheid van de groep in Nederland lijkt te zorgen voor vertraging. Binnen de Marokkaanse gemeenschap verlopen deze processen vlotter (CBS, 2014).

Marokkaanse gemeenschap

Net als bij de Turkse gemeenschap, is de band met het land van herkomst bij de Marokkaanse gemeenschap nog sterk (CBS, 2014). De Marokkaanse gemeenschap is meer divers dan de Turkse; zij spreken meerdere talen en zijn daardoor minder sterk verbonden. Uit onderzoek blijkt dat zij meer contact hebben met de meerderheidsgroep in Nederland en dus ook een minder gesloten groep vormen.

De eerste generatie Marokkanen integreerde slecht en bleef een sterke band behouden met het land van herkomst. Ze gaan nog vaak terug naar Marokko, kijken satelliet tv, verzenden nog geld naar familie en willen begraven worden in het land van herkomst. Een oorzaak voor de slechte integratie is volgens Obdeijn en Mas, dat de eerste generatie Marokkanen de intentie hadden om terug te gaan (2001). Ze zetten zich af tegen integratiestichtingen en andere betuttelingen. In de jaren '90 ging het slecht met deze immigrantengroepen en er ontstond een negatief beeld. Er werd gesproken over het "Marokkanen probleem"; ouderen die na 30 jaar de taal nog niet spraken; veel criminaliteit; slechte schoolprestaties; homohaat en fundamentalisme (Obdeijn en Mas, 2001). Dit werkte door tot de tweede generatie. Obdeijn en Mas (2001) stellen dat deze groep zich niet geaccepteerd voelt, maar ook niet meer thuis in land van herkomst. Ze voelen zich vervreemd en zijn zeer etnisch bewust.

Anderzijds was er vanuit de Marokkaanse gemeenschap een geluid te horen dat tegen het idee van DE Marokkaan inging, want die bestaat simpelweg niet. Waar de eerste generatie in isolement valt, vindt de tweede generatie zijn weg (Obdeijn en Mas, 2001). De tweede generatie wordt volwassen. Er zijn verbeteringen zichtbaar op het gebied van werkloosheid en educatie. De Marokkaanse gemeenschap is duidelijk aanwezig en vecht haar weg in de Nederlandse maatschappij. Ze ontwikkelen en ontplooien zich als schrijvers, politici, journalisten, mode ontwerpers en televisie presentatoren (Obdeijn en Mas, 2001). Ze laten zich, meer dan de Turkse tweede generatie, zien op het gebied van cultuur, sport en intellectualiteit (Crul and Doornik, 2003). Deze generatie is ambitieus en flexibel en wil onderdeel zijn van de Nederlandse cultuur. Een ambitie waarvan de Marokkaanse tweede generatie wenst dat Nederland deze erkent (Obdeijn en Mas, 2001).

De tweede generatie Marokkaanse vrouwen doen het goed in de Nederlandse samenleving ten opzichte van zowel Marokkaanse mannen als de Turkse gemeenschap (CBS, 2014). Zij leiden zich steeds hoger op, laten stappen in emancipatie zien en stellen zich kritisch op tegenover hun mannelijke leeftijdsgenoten uit hetzelfde land van herkomst, die zich minder sterk lijken te ontwikkelen (Obdeijn en Mas, 2001). Gezinsvorming gebeurt nog wel op een jongere leeftijd dan voor autochtonen gebruikelijk is (CBS, 2014).

Partnerkeuze

Het huwelijk

Het huwelijk vormt een intiem en belangrijk onderdeel in het leven van de mens (Kaufman and Goldscheider, 2007). Het huwelijk is een vorm van sociaal gedrag, waarbinnen uitwisseling plaatsvindt; van (materiële) goederen, maar ook van (sociale) acceptatie, tijd, lichamenlijk contact, service, gezelschap, respect, aandacht, gemeenschap, gunsten, status en informatie (Dijkstra, 2007). Hierin spelen onderhandelingen op het gebied van zowel sociale als economische aspecten beide een rol (Dijkstra, 2007).

Het huwelijk en haar betekenis is in de westerse samenleving sterk aan verandering onderhevig. Er worden minder huwelijken gesloten, het aantal scheidingen groeit, de gemiddelde leeftijd waarop een huwelijk wordt aangegaan stijgt en het belang van het huwelijk wordt als steeds minder ervaren (Stevenson en Wolfers, 2007). Een kind van ongetrouwde ouders is geen bastaard meer en het zwanger maken van een vrouw is geen reden meer voor een 'moetje'. Deze ontwikkelingen worden mede veroorzaakt door de toenemende duur van een gemiddeld mensenleven, maar ook door de veranderende positie van de vrouw (Stevenson en Wolfers, 2007). Tevens zorgt het internet als matchingstechnologie en materialisme en commercialisme voor meer vluchtigheid van contact.

Onder islamitische culturen is de houding ten opzichte van het huwelijk en relatieconcepten tevens aan het veranderen door moderne ideeën en de invloed van educatie blijkt uit onderzoek van Ahmad (2012) in Groot Britannië. De grootste verandering is te zien in de daling van het aantal georganiseerde huwelijken. Er is meer sprake van een fluïde proces waarin ouders assistentie bieden en waarbij onderhandelingen plaatsvinden tussen de ouders en de kinderen (Ahmad, 2012). Het in het westen vaak bestaande beeld van gedwongen huwelijken, moslimvrouwen als onopgeleide, onderdrukte en passieve subjecten gaat geheel voorbij aan de complexiteit van sociale veranderingen en agency dat het huwelijk in deze tijd met zich mee brengt (Ahmad, 2012). Bovenstaande veranderingen in de houding ten opzichte van het huwelijk in westerse en islamitische culturen hebben er toe geleid dat ook Turkse en Marokkaanse Nederlanders het in toenemende mate vanzelfsprekend vinden dat zij zelf zeggenschap hebben over hun toekomstige huwelijkspartner (Forum, 2010).

Turkse en Marokkaanse vrouwen trouwen vaak nog op jonge leeftijd zonder te hebben samengewoond waarna al snel een eerste kind komt. Dit is in lijn met de culturele patronen uit

het land van herkomst (CBS, 2014). Ongehuwd samenwonen is ongebruikelijk binnen de tweede generatie Turkse en Marokkaanse gemeenschap in Nederland. Wel groeit het aantal moslims van rond de 30, met een afgeronde opleiding in het vervolgonderwijs en een goede baan, waarvan geaccepteerd wordt dat ze single zijn. Dit geldt voor zowel single mannen als single vrouwen (Forum, 2010). Een opmerkelijke trend, gezien een ongehuwde status schaamte met zich meebrengt in een traditionele samenleving.

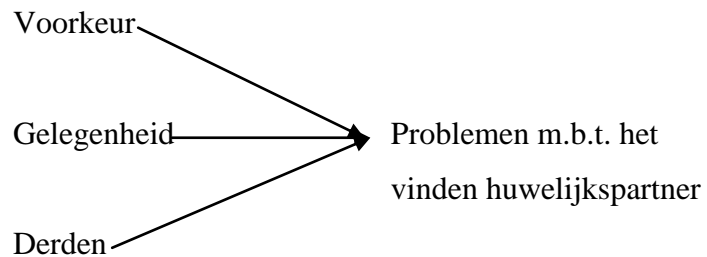
Een andere verandering op het gebied van partnerkeuze is de rol die educatie voor vrouwen in dit proces speelt. Educatie zorgt voor sociale mobiliteit en wordt daardoor steeds vaker gezien als middel om een betere maatschappelijke positie te verkrijgen (Ahmad, 2012). Daarentegen ontstaat er een spanning tussen het idee dat een hogere educatie zorgt voor een betere maatschappelijke positie en een bredere keuze aan partners enerzijds; en de realiteit van een oudere leeftijd voor de vrouwen door deze genoten educatie en overgekwalificeerd te zijn voor lager opgeleide mannen (Ahmad, 2012).

Op het gebied van het huwelijk laat de Turkse gemeenschap meer weerstand zien ten opzichte van veranderingen (Crul and Doornik, 2003). Door de sterke sociale cohesie en sociale controle wordt de gemeenschap in het gareel gehouden. Het gevoel van schaamte dat een ongetrouwde dochter met zich meebrengt is sterker aanwezig binnen deze groep. Daarom trouwen Turkse meisjes nog relatief jong en krijgen zij snel kinderen ten opzichte van andere groepen in Nederland (CBS, 2014). De emancipatie onder Marokkaanse vrouwen is sterker, zij begeven zich steeds vaker en langer op de arbeidsmarkt. Zij verwachten drie tot vier dagen te gaan werken en willen ook blijven werken na het krijgen van kinderen. Zij verwachten dat hun toekomstige man mee zal delen in huishoudelijke taken (Crul and Doornik, 2003).

Keuze huwelijkspartner

De keuze voor een huwelijkspartner is een complex proces waarbij vele verschillende factoren een rol spelen. De drie factoren die volgens Kalmijn (1998) een centrale rol spelen zijn de voorkeur voor bepaalde karakteristieken in een partner; gelegenheid tot het ontmoeten van een partner; en de mening/betrokkenheid van derden. De theorie van Kalmijn heeft door het beschrijven van deze centrale punten gezorgd voor overzichtelijkheid.

Model 1.

Voorkeur

Voorkeur is een belangrijke factor in het vinden van een geschikte huwelijkspartner (Kalmijn, 1998). Er wordt aangenomen dat een ongehuwd persoon zoekt naar een partner die aantrekkelijk is op sociaaleconomisch, cultureel en intellectueel niveau (Kalmijn, 1998). Iemand uit dezelfde groep, bijvoorbeeld een etnische of religieuze groep (homogamy), heeft de voorkeur. Iemand uit dezelfde groep deelt dezelfde normen, waarden en tradities. Dit wordt als belangrijk ervaren. Daarnaast bestaat de voorkeur voor iemand met een gelijke status (endogamy). Een gelijke sociaaleconomische en intellectuele status zorgt voor een overeenkomstige wereldvisie en levenswijze (Dijkstra, 2007). Deze voorkeuren gelden vanuit het individu, maar ook vanuit de omgeving (Kalmijn, 1998).

Voorkeur heeft betrekking op een overeenkomstige religie, maar ook op de voorkeur voor een partner uit dezelfde etnische groep (Tubergen en Maas, 2007). Binnen islamitische gemeenschappen is loyaliteit voor de eigen etnische groep sterk aanwezig. Moslima's lijken steeds moderner te worden, maar blijven toch een huwelijkspartner zoeken binnen hun eigen etnische groep (Maliepaard, Lubbers & Gijsberts, 2009). Ook de tweede generatie Turken en Marokkanen in Nederland kiezen nog vaak een partner uit het land van herkomst van hun ouders. Iets meer dan 80% van de Turkse en Marokkaanse tweede generatie trouwt nog met een partner met dezelfde etnische afkomst. Nog geen 10% trouwt met een autochtone partner (CBS, 2014). Deze percentages zijn de laatste decennia weinig veranderd.

Met name bij ouders is de voorkeur voor de eigen groep sterk aanwezig en dit heeft effect op de voorkeur van het kind. Vooral een partner die geboren en getogen is in het land

van herkomst geniet de voorkeur (Hooghiemstra, 2003). Hiermee wordt de band met het land van herkomst in tact gehouden en blijft de groep meer homogeen (SCP, 2014). In de periode van 2007 – 2011 kamen er nog ongeveer 5.000 huwelijksmigranten uit Turkije en ongeveer 4.000 huwelijksmigranten uit Marokko (SCP, 2014). Omdat meisjes steeds hoger opgeleid zijn, willen zij een gelijkwaardige relatie. Jongens zijn echter nog veelal op zoek naar een traditioneel gezin, met daarbij een kuise en traditionele vrouw en een dominante positie voor henzelf. Jongens leven zelf wel vrij en worden daarom door de meisjes als hypocriet bestempeld (SCP, 2014). Hierdoor ontstaat een kloof tussen jongens en meisjes binnen de Turkse en Marokkaanse gemeenschap in Nederland en wordt er voor een partner uit het land van herkomst gekozen.

Er heeft wel een verschuiving plaatsgevonden. Tien jaar geleden trouwden ongeveer de helft van de Turkse en Marokkaanse gemeenschap met iemand uit het land van herkomst. Nu is dit nog maar één op zeven (CBS, 2014). Vooral in Nederland opgegroeide, hoogopgeleide jongeren geven aan meer voorkeur te hebben voor iemand die net als henzelf geboren en opgegroeid is in Nederland. Opgroeien in dezelfde context zorgt voor meer gelijke (moderne) opvattingen met betrekking tot sekseverhoudingen en religie (SCP, 2014). De gedeelde ervaring met het opgroeien als onderdeel van een etnische minderheid en daarmee de ontwikkeling van een etnische bewustzijn en identiteit is gewenst (Ahmad, 2012). Daarnaast wordt religie meer bewust gepraktiseerd in Nederland; het vormt een bewuste keuze, terwijl in het land van herkomst religie een gegeven is (SCP, 2014). Opgroeien in het westen kleurt wie ze zijn en hoe ze denken. Daarnaast kan de daling deels verklaard worden door strengere regels met betrekking tot huwelijksmigratie (CBS, 2014).

Ook heeft een partner uit dezelfde cultuur de duidelijke voorkeur. Hierin wordt cultuur breder opgevat dan bij de eerste generatie. Cultuur heeft steeds minder betrekking op het dorp waar de ouders vandaan komen, maar heeft meer betrekking op het land van herkomst, de taal, gelijke normen en waarden en religie (SCP, 2014). De islam is hierin steeds meer onlosmakelijk verbonden met cultuur.

Opleidingsniveau speelt eveneens een rol in voorkeur. Bij een huwelijkspartner is een gelijk of een hoger opleidingsniveau gewenst (Kalmijn, 1998). Dit heeft te maken met de status van én de voorkeur voor een partner die op intellectueel niveau op één lijn zit (SCP, 2014). Daarnaast zorgt een hoger educatieniveau voor een ander wereldbeeld, dat leidt tot een verbreding van de horizon en het richten op meer dan alleen de eigen etnische groep. De voorkeur voor een huwelijkspartner met een gelijk opleidingsniveau zorgt voor problemen bij

de hoogopgeleide moslima's in Nederland (CBS, 2014). Zij zullen naar alle waarschijnlijkheid een moslimman willen, met hetzelfde of een hoger opleidingsniveau (Kalmijn, 1998). Naast de voorkeur voor iemand die op een gelijk intellectueel denkniveau zit, is er tevens sprake van druk vanuit de familie met betrekking tot status. Trouwen met een lager opgeleide man en daarmee een man met een lagere status is voor islamitische families onacceptabel. Moslimmannen in Nederland blijven achter op het gebied van educatie ten opzichte van de meerderheidsgroep (Crul and Doornik, 2003). Hierdoor staan hoogopgeleide moslima's vaak voor een dilemma: het hebben van een man met een lagere opleiding, of geen man. Er is in Nederland op dat gebied sprake van een kwalitatieve mismatch (SCP, 2014).

De voorkeur heeft betrekking op de eigen keuze, maar er is tevens een relatie zichtbaar tussen de verwachtingen van derden (islamitische gemeenschap en familie); de gelegenheid; en de voorkeur. De visie van moslima's op dit probleem wordt met de volgende deelvraag onderzocht:

Deelvraag 1: In hoeverre vormt de voorkeur voor een partner uit de eigen groep een belemmering voor de partnerkeuze voor de tweede generatie hoogopgeleide moslima's in Nederland?

Derden

De omgeving van het individu heeft veel invloed op het gedrag en de keuzes die gemaakt worden. Dit geldt ook voor de keuze van een huwelijkspartner (Kalmijn, 1998). De omgeving stelt verwachtingen, maar heeft ook invloed op de gelegenheid. De invloed van ouders verschilt per cultuur en verandert met de tijd (Zantvliet, Kalmijn en Verbakel, 2014). Vele samenlevingen zijn overgegaan van gearrangeerde huwelijken naar liefdeshuwelijken, waarbij de ouders steeds minder zeggenschap hebben. De invloed van ouders is groter in collectieve culturen (Zantvliet, Kalmijn en Verbakel, 2014). In het individualistische westen hebben ouders weinig invloed op de partnerkeuze (Stevenson en Wolfers, 2007).

De invloed van derden is bij islamitische families sterk vanwege de collectieve aard van de cultuur. Er ligt een hoge maatschappelijke druk op het aangaan van een huwelijk vanuit de familie en omgeving. Niet trouwen, of trouwen met de verkeerde persoon, brengt de familie schaamte en tast de trots en het aanzien van de familie aan (Crul & Doornik, 2003).

In het land van herkomst, met name op het platteland waar de eerste generatie veelal vandaan komt, is de invloed van ouders op de partnerkeuze nog sterk (Zantvliet, Kalmijn en Verbakel, 2014). Uit het onderzoek blijkt dat de invloed van ouders binnen de Turkse en Marokkaanse gemeenschap in Nederland bescheiden is, maar wel een stuk groter dan bij autochtonen (Zantvliet, Kalmijn en Verbakel, 2014). De rol van derden maakt ook in de Turkse en Marokkaanse gemeenschap een verandering door. Huwelijken werden veelal geregeld door de familie, maar tegenwoordig zijn jonge Turkse en Marokkaanse moslims in Nederland vrij in het kiezen van een eigen huwelijkspartner (Huis, 2007). De eerste generatie trouwde nog voornamelijk door middel van huwelijksarrangementen (Zantvliet, Kalmijn en Verbakel, 2014). Eén van de redenen voor de meer terughoudende houding van de ouders is dat ze geschrokken zijn van de problemen in de georganiseerde huwelijken van jongeren in Nederland. Kinderen met een ongelukkig huwelijk verweten hun ouders omdat ze het huwelijk hadden opgedrongen (CBS, 2014). De verschillen tussen de jongeren die op zijn gegroeid in Nederland en jongeren die op zijn gegroeid in het land van herkomst werd onderschat.

Aan de ‘vrije’ partnerkeuze zitten wel bepaalde verwachtingen en vereisten verbonden. Ouders hebben nog wel een sterke en actieve rol in de partnerkeuze van hun kinderen (SCP, 2014). De sociale controle hierin blijft sterk. Vanuit de familie en gemeenschap worden verwachtingen geschept met betrekking tot loyaliteit aan de eigen groep, gelijke status en educatie niveau. Een hoogopgeleide moslima zal dus op zoek moeten gaan naar een hoogopgeleide man, met een familie met een gelijke status en etnische afkomst als haar familie. De invloed van ouders wordt door middel van verschillende strategieën uitgeoefend. Zij gebruiken hun netwerk, stellen potentiële partners voor, keuren keuzes van hun kinderen af of verbreken zelfs het contact in latere stadia (of zelfs met geweld) (Zantvliet, Kalmijn en Verbakel, 2014). Turkse en Marokkaanse jongeren hechten veel waarde aan het oordeel van hun ouders; familiebanden zijn erg belangrijk onder deze bevolkingsgroepen. Er wordt gekozen voor iemand die bij de ouders in de smaak valt (Hooghiemstra, 2003; SCP, 2014). Er wordt zelfs nog vaak gerekend op de ouders om kandidaten voor te stellen. Eén van de redenen is dat daten zeer ongebruikelijk en ongepast is, waardoor het moeilijk is om een juiste partner te vinden. Er is geen ruimte om elkaar te leren kennen zoals dat in de westerse samenleving gebruikelijk is. Het inzicht van ouders wordt daarom als nodig ervaren. Zij kennen hun kinderen immers het beste en zij willen enkel het goede voor hen (Hooghiemstra, 2003).

Over het algemeen vinden ouders andere aspecten van een man belangrijker dan de kinderen zelf. Ouders hechten vooral waarde aan een goede familie achtergrond, een diploma, een goede financiële en professionele status. Dochters zijn vooral op zoek naar intellectuele gelijkheid, persoonlijkheid, eerlijkheid, ambitie en gedeelde ideeën (Ahmad, 2012). Ouders geloven meer in *common sense*.

Sterk religieuze ouders hebben meer invloed en dit leidt tot het aangaan van huwelijken op zeer jonge leeftijd. De invloed van ouders is minder groot als het kind hoog opgeleid is (Zantvliet, Kalmijn en Verbakel, 2014). Deze hoogopgeleide kinderen zijn vaak meer zelfstandig en ouders hebben er daarom meer vertrouwen in dat ze een juiste keuze maken. Dit effect van educatie was alleen bij Marokkanen zichtbaar, bleek uit het onderzoek van Zantvliet, Kalmijn en Verbakel (2014). Dit duidt op meer familie loyaliteit en collectiviteit onder de Turkse gemeenschap.

Door de sterke rol van de ouders op de partnerkeuze, maar ook op de gelegenheid (voorstellen van potentiële huwelijkpartners) en de voorkeur (partner moet bij ouders in de smaak vallen) zijn hiervoor pijlen toegevoegd aan model 2. De invloed, door middel van verwachtingen en uitgeoefende druk op het kiezen van de juiste partner is nog sterk aanwezig en brengt (nieuwe) problemen met zich mee. Welke rol deze derden spelen en welke problemen de invloed met zich meebrengt wordt onderzocht aan de hand van de volgende deelvraag:

Deelvraag 2: Welke problemen ervaren de tweede generatie hoogopgeleide moslima's in Nederland met betrekking tot de invloed van derden op het vinden van een huwelijkspartner?

Gelegenheid

Ook speelt gelegenheid een rol in de partnerkeuze in het model van Kalmijn (1998). De fysieke locatie is daarbij van belang. Onder andere de woonomgeving, arbeidsplaats en educatie vormen belangrijke bronnen voor potentiële partners (Kalmijn, 1998). Bij een kleine eigen groep komen interetnische huwelijken vaker voor (Tubergen en Maas, 2007). Zoals eerder genoemd is loyaliteit en daarmee trouwen binnen de eigen groep overigens zeer belangrijk voor Turkse en Marokkaanse gemeenschap in Nederland (Maliepaard, Lubbers & Gijsberts, 2009). Dit heeft direct effect op de gelegenheid tot het ontmoeten van een huwelijkspartner. Het beperkt de opties, aangezien de eigen groep in Nederland relatief klein

is. Vooral de eerste generatie koos mede om deze reden voor een partner uit het land van herkomst (huwelijksmigratie) (SCP, 2014). De tweede generatie kiest nog maar weinig voor een partner uit het land van herkomst (rond de 15%). De veranderende voorkeur voor iemand van dezelfde etnische groep in Nederland en de strengere regels met betrekking tot huwelijksmigratie worden aangegeven als redenen hiervoor (SCP, 2014).

De gelegenheid is tevens gerelateerd aan educatie. Educatie zorgt voor een omgeving om mensen te ontmoeten op scholen en universiteiten. Derden hebben bij deze Turkse en Marokkaanse gemeenschappen tevens een sterke invloed op gelegenheid. Zij stellen potentiële huwelijkspartners voor, waarvoor gebruik wordt gemaakt van het netwerk van de ouders. Het netwerk van de familie is belangrijk en is afhankelijk van persoonlijke, culturele en sociale situatie van de familie (Dijkstra, 2007).

Het internet neemt een steeds belangrijkere positie in bij het ontmoeten van een partner (Ahmad, 2012). Een voordeel van deze nieuwe ontmoetingsplek is dat het zoeken van een partner efficiënt is en daarom geschikt voor diegene die te maken hebben met weinig aanbod of moeilijkheden ervaren bij het vinden van een partner. Er kan gericht gezocht worden op interesses, religie, etniciteit, leeftijd, vrijetijdsbesteding etc. Het gerichte zoeken zorgt voor meer endogamy (Ahmad, 2012). Er wordt direct gezocht naar de eigen groep, waardoor andere opties/groepen uit de zoekresultaten gefilterd worden. Andere voordelen zijn dat er veel aanbod is en het contact laagdrempelig is, vanwege de hoge mate van anonimiteit (Stevenson en Wolfers, 2007). Aan de andere kant brengt het internet ook moeilijkheden met zich mee. Het contact is vluchtig en oppervlakkig. Een goede inschatting maken van de persoon waar je mee te maken hebt is daardoor moeilijk. De rol van de familie verandert hierdoor sterk. De familie heeft minder controle op deze ontmoetingsplek, geen invloed op de 'zoektermen' (Ahmad, 2012) en wordt buiten het selectieproces gelaten. Of de matches die via internet zijn gemaakt beter zijn, is nog niet bekend (Stevenson and Wolfers, 2007).

De groep potentiële huwelijkspartners met dezelfde religie, afkomst en opleidingsniveau, is voor de tweede generatie hoogopgeleide moslima's in Nederland dus klein. Vooral hoogopgeleide vrouwen (en laag opgeleide mannen) blijven 'over' op de huwelijksmarkt (SCP, 2014). Internet is wellicht een manier om de beperkte groep te bereiken, maar de effecten van het internet zijn nog onduidelijk. Deze aspecten en de moeilijkheden die worden ervaren door de moslima's worden onderzocht aan de hand van de volgende deelvraag:

Deelvraag 3: Welke problemen worden ervaren door de tweede generatie hoog opgeleide moslima's in Nederland met betrekking tot de gelegenheid van het vinden van een geschikte huwelijkspartner?

Het leven tussen twee culturen

De integratie van de moslimminderheid in de westerse wereld wordt door velen gezien als een uitdaging voor nieuwe samenlevingen. Gender rollen vormen een middelpunt in deze discussie (Scheible & Fleischmann, 2012). In de jaren '50 waren de rollen in het huishouden in het westen overeenkomstig met de rolverdeling zoals deze nu is in het oosten, maar sinds de reformatie en emancipatie is hier verandering in gekomen. De Nederlandse samenleving is nu een meer vrouwelijke samenleving, waarbinnen meer sekse gelijkheid bestaat (Vijver, 2007).

Moslims in Europa hebben een meer conservatieve visie op sekse rollen dan de meerderheid in Europa (Diehl, Koenig, and Ruckdeschel, 2009). Dit heeft vooral te maken met een mindere mate van modernisatie in de islamitische landen van herkomst en wordt tevens in verband gebracht met een sterke mate van religie. De eerste generatie immigranten is nog sterk gelovig en heeft conservatieve ideeën met betrekking tot de rolverdeling tussen de seksen (Diehl, Koenig, and Ruckdeschel, 2009). Uit onderzoek blijkt dat de mate van religie van de Turkse en Marokkaanse gemeenschappen in Nederland gelijk blijft, maar dat er een verschuiving plaatsvindt naar een ideologie van meer sekse gelijkheid (Diehl, Koenig, and Ruckdeschel, 2009). Een aantal studies laat zien dat deze generatieverschillen met betrekking tot sekse ideologieën vooral geldt voor vrouwen en niet zozeer voor mannen. Dit terwijl vrouwen gemiddeld juist meer religieus zijn (Sullins, 2006). Negatieve relatie tussen geloof en sekse gelijkheid is voor tweede generatie moslima's dus niet aanwezig. Bij mannen is dit wel het geval (Scheible & Fleischmann, 2012). Deze verschuiving vindt niet alleen plaats onder deze etnische groepen, maar ook in het land van herkomst. Overal in oosterse samenlevingen vindt een beweging plaats van vrouwen die zich steeds meer emanciperen (Tahir, 2015). Feministische interpretaties van de koran worden gezocht, waarbij sekse gelijkheid wordt beschreven.

Uit onderzoek blijkt wel dat een hoger opleidingsniveau positief samenhangt met sekse gelijkheid (Vijver, 2007). Voor vrouwen geldt dit meer dan voor mannen. Educatieniveau en arbeidsplaats zijn de beste predictoren voor sekse rollen gelijkheid (Vijver,

2007). De tweede generatie, voornamelijk de vrouwen, is over het algemeen hoger opgeleid en meer actief op de arbeidsmarkt. Dit zou betekenen dat er meer sekse gelijkheid bestaat.

Het leven tussen twee culturen heeft invloed op het gedrag en keuzes van het individu en iedereen gaat hier anders mee om. De invloed van het leven tussen oost en west levert meer diversiteit met betrekking tot ervaringen en opvattingen (SCP, 2014). Dit heeft te maken met de omgeving, leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, sociale positie en religie.

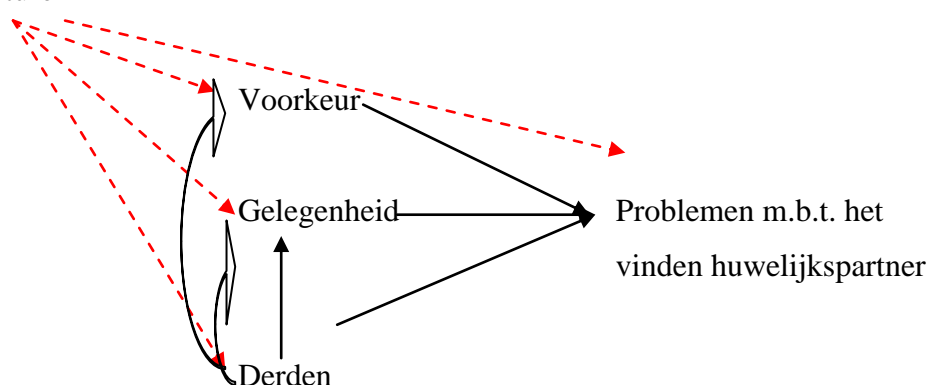
De invloed van het leven tussen twee culturen in het vinden van een geschikte huwelijkspartner is nog onbekend. Verschillende ideeën met betrekking tot de rolverdeling binnen het huwelijk en de toekomstvisie zou daarvan een uitwerking kunnen zijn. Eén van de doelen van het onderzoek is het bepalen van de plek en de invloed van deze ideeën in de theorie van Kalmijn in de keuze voor een huwelijkspartner. Deze ideeën zouden van directe invloed kunnen zijn, maar ook via voorkeur een rol kunnen spelen.

De invloed van het leven tussen twee culturen zal worden onderzocht aan de hand van de volgende deelvraag:

Deelvraag 4: Welke problemen worden ervaren met betrekking tot het leven tussen twee culturen bij het vinden van een huwelijkspartner bij de tweede generatie hoogopgeleide moslima's in Nederland?

Model 2, de invloed van het leven tussen twee culturen op de partnerkeuze.

Leven tussen 2 culturen

Het doel van het onderzoek is het in kaart brengen welke factoren een rol spelen in het vinden van een huwelijkspartner voor moslima's in Nederland en hoe deze factoren met elkaar interacteren. De factoren en eventuele problemen bij het vinden van een partner kunnen inzicht bieden over de situatie van deze groep vrouwen in Nederland. Het huwelijk vormt een belangrijke sociale indicator voor de maatschappelijke situatie en eventuele veranderingen (Kalmijn, 1998). Het onderzoeken van het huwelijk en de problemen die daarbij komen kijken onder de tweede generatie Turken en Marokkanen, biedt inzicht in de ontwikkeling die deze groep doormaakt in Nederland. Daarnaast lijken de ideeën over de rolverdeling binnen een huwelijk een toevoeging aan de theorie met betrekking tot het huwelijk en de partnerkeuze van Kalmijn. In het onderzoek zou de plek van deze factor bepaald kunnen worden. Hiermee zal het theoretisch model van Kalmijn worden aangevuld.

Methode

Het onderwerp van het onderzoek; hoogopgeleide moslima's in Nederland en de problemen bij vinden van een huwelijkspartner, is een nieuw en weinig onderzocht onderwerp. Om een goed beeld te verkrijgen van het probleem is het onderzoek van explorerende aard en is een kwalitatieve onderzoeksmethode nodig. Kwalitatief onderzoek is doelgerichte informatievergaring, waarin openheid en diepgang centraal staan (Evers & de Boer, 2011). Kwalitatief onderzoek biedt de mogelijkheid een nieuw onderwerp zo breed mogelijk te benaderen en alle oorzaken en uitkomsten mogelijk en open te laten.

Instrument

Bij dit onderzoek is het interview als onderzoeksinstrument gebruikt. Er is gebruik gemaakt van diepte-interviews om een zo volledig mogelijk beeld te verkrijgen van de hoogopgeleide moslima's en hun problemen bij het vinden van een huwelijkspartner. Er bestaat interesse naar de ervaring, mening en beleving van de participant. Bij een diepte-interview wordt er voldoende ruimte opengelaten voor de participant om vrij antwoord te geven (Evers & Boer, 2011). Alle mogelijke wendingen blijven op die manier open. Er is voor een semi-gestructureerde vorm gekozen; de hoofdonderwerpen staan vast in een zogenoemde topiclijst.

De topiclijst is opgesteld om het interview goed te laten verlopen en te zorgen dat alle onderwerpen aan bod komen. De hoofdonderwerpen hierin beschreven staan vormen de basis van het gesprek. Dit biedt houvast binnen het gesprek en zo wordt gewaarborgd dat alle nodige onderwerpen aan bod komen om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden. Bij elke topic zijn een aantal beginvragen en vervolgvragen opgesteld om details, diepte en nuance te verkrijgen (Evers & Boer, 2011). Er is tijdens de gesprekken niet strikt aan de vragen gehouden, ze boden een houvast en gaven ideeën wanneer het gesprek vastliep of er geen vraag bedacht kon worden. Ze dienden als afvinklijstje, zodat er niets werd vergeten. De gestelde vragen tijdens het gesprek zijn op dat moment bepaald aan de hand van het lopende gesprek. Het zijn voornamelijk open vragen om de respondent de ruimte te geven een volledig en eigen antwoord te geven. De lijst van deze topics en beginvragen zijn als bijlage toegevoegd.

Naar verwachting is het leven tussen twee culturen een van de redenen van de problemen bij het vinden van een huwelijkspartner. Of dit ook op deze manier ervaren wordt, stond echter niet vast. Suggestieve vragen waarin er vanuit wordt gegaan dat er problemen zijn, werden daarom vermeden. Wel zijn door de participant duidelijk aangegeven problemen

of tekenen van problemen opgepakt en op doorgevraagd. Als er geen tekenen werden gegeven tot problemen is er specifiek gevraagd naar problematische ervaringen.

Om opties voor mogelijke andere onvoorziene problemen bij het vinden van een huwelijkspartner open te houden en direct een beeld te verkrijgen van de participant zijn er meerdere facetten van het dagelijks leven besproken. Algemene aspecten als werk, studie en het belang daarvan, religie, familie en jeugd zijn aan bod gekomen. In een later stadium kon hiermee opzoek gegaan worden naar verbanden tussen deze facetten en eigen ervaringen, keuzes en situaties bij het vinden van een partner. Na een aantal interviews is de vragenlijst nogmaals kritisch bekeken en zijn er nieuwe interessante bevindingen met betrekking tot relaties voor een huwelijk en daten toegevoegd. Op deze manier is getracht een zo breed en volledig mogelijk antwoord te krijgen op de hoofdvraag.

De interviews hadden de vorm van een informeel gesprek. Een prettige en veilige sfeer zijn van belang, vanwege het persoonlijke en soms ook gevoelig onderwerp(-en): problemen bij het vinden van een huwelijkspartner kan een gevoelig onderwerp zijn. Maar ook religie en familie zijn geen onderwerpen waarover je snel alles over verteld aan een onbekende. Een vertrouwelijke sfeer is daarom van belang. Wanneer het gesprek goed verliep is er overgegaan naar meer persoonlijke vragen met betrekking op de jeugd en later het huwelijk en partnerkeuze.

De interviews zijn opgenomen door middel van een voicerecorder, om ze later terug te kunnen luisteren en daarmee te transcriberen. Op deze manier wordt de kwaliteit en betrouwbaarheid gewaarborgd.

Participanten

De doelgroep is de hoogopgeleide, tweede en soms derde generatie moslima's in Nederland van Turkse en Marokkaanse afkomst. Welke generatie het betreft kan onduidelijk zijn. In sommige gevallen zijn de ouders naar Nederland zijn geëmigreerd. In sommige gevallen de grootouders, die hun jonge kinderen meenamen. De generatie die daaruit geboren is zit eigenlijk tussen de tweede en derde generatie in; de zogenaamde generatie 2,5. Het onderzoek heeft zich gericht op deze groep, omdat er binnen deze etnische minderheidsgroepen meer keuzevrijheid bestaat met betrekking tot een huwelijkspartner (Forum, 2010) en omdat is gebleken dat vooral hoogopgeleide moslima's problemen ervaren bij het vinden van een huwelijkspartner. Tevens vormen zij een schakel tussen de cultuur van hun ouders en de Nederlandse cultuur. Daarnaast betreft dit de grootste twee moslim groepen in Nederland. De leeftijd van de participanten binnen de doelgroep ligt tussen de 18 en 33 jaar. Daarnaast

hebben de participanten een hogere opleiding (HBO of WO) genoten of zijn daar mee bezig. Er is gekozen voor vrouwen tussen de 18 en 33, zij bevinden zich in de levensfase waarin het huwelijk voornamelijk wordt gesloten. Om de problemen goed te kunnen duiden zullen de vrouwen een ongehuwde burgerlijke staat hebben. Een gehuwde status kan de perceptie beïnvloeden, omdat eventuele eerdere problemen bij het vinden van een geschikte partner achteraf onderschat worden. Het risico bestaat dat de antwoorden met betrekking tot voorkeur zullen zich vormen rondom de huidige partner.

Uit de eerste interviews is gebleken dat er tevens andere problemen worden ervaren in de ontmoetingsperiode. Gehuwde vrouwen hebben deze ontmoetingsperiode ook doorlopen en kunnen om deze reden meer vertellen over de problemen die daarbij komen kijken. Er is daarom toch gekozen om interviews af te nemen met vier gehuwde vrouwen.

De participanten zijn benaderd via bekenden, Facebook en via de geïnterviewde participanten zelf (sneeuwbalmethode). De participanten zijn persoonlijk benaderd, via vrienden, eerdere participanten, of direct door mij persoonlijk. In de bijlage is een tabel toegevoegd met een overzicht van de participanten.

Locatie van interview

Het betreft een persoonlijk onderwerp, een veilige omgeving is daarom van belang. De interviews zijn daarom afgenomen op een plek die gekozen werd door de participanten. Deze locaties betreffen universiteiten, hogescholen, kantoren, andere werkomgevingen en in twee gevallen bij de participant thuis. Op de locatie hebben we gezocht naar een rustige plek waar we zo min mogelijk gestoord zouden worden en de participant openlijk kon vertellen.

Dataverzameling

Er zijn in totaal 18 interviews afgenomen. De planning van de interviews was afhankelijk van de agenda's van de participanten. Wel is er bewust voor gekozen om de eerste interviews niet te snel na elkaar te plannen. Na de eerste interviews zijn de topiclijst en vragen aangepast aan de hand van de eerste bevindingen.

De interviews hebben ongeveer een uur geduurd en zijn allemaal opgenomen. Na het afnemen van de interviews zijn deze zo zorgvuldig mogelijk getranscribeerd, hierbij is rekening gehouden met de privacy van de participanten. Na de transcripties zijn de teksten gecodeerd aan de hand van het programma NVIVO. Eerst is er open gecodeerd (Boeije, 2005). Onderwerpen die vaak terug komen in de gesprekken zijn geclusterd onder hoofdthema's. Hiermee wordt snel en overzichtelijk een beeld gecreëerd van de aanwezige

thema's en problemen. Interessante bevindingen uit de uitgewerkte gesprekken zijn geselecteerd en ondergebracht in thema's. Daarna is er axiaal gecodeerd. Hierbij zijn de hoofdthema's en de bijbehorende teksten nader verdeeld in subthema's. Tot slot is er specifiek gecodeerd. Specifieke problemen zijn naar voren gekomen en alle uitgesproken teksten met betrekking tot deze specifieke problemen zijn verzameld en overzichtelijk weergegeven in NVIVO, zodat de teksten geanalyseerd konden worden. Deze codes zijn uitgebreid en aangevuld met steeds weer nieuwe interviews. Toen alle interviews gecodeerd waren heeft de analyse plaatsgevonden. Dit aan de hand van de verzamelde quotes in NVIVO, die onder elkaar zijn weergegeven. Hierdoor werd duidelijk in welke hoeveelheid bepaalde antwoorden gegeven zijn.

Kwaliteit

De kwaliteit is met zorg gewaarborgd. In de uitwerking is woordelijk getranscribeerd, zorgvuldig gecodeerd en zorgvuldig geanalyseerd en geconcludeerd. Pas als het bewijs overtuigend is, in zowel het aantal keer dat het probleem genoemd is, als de duidelijkheid waarin er geantwoord is, zijn er conclusies getrokken. Hierbij zijn de ervaren oorzaken zo goed mogelijk beschreven. Andere mogelijke oorzaken die niet op die manier ervaren worden, maar wel onbewust van belang zijn worden genoemd. Een voorbeeld hiervan is bijvoorbeeld de afkomst van de toekomstige partner. De participant kan aangeven dat ze op iemand valt met dezelfde afkomst. Ouders, maar ook culturele achtergrond kan hier onbewust een rol bij spelen.

Het gebruik van de sneeuwbal methode zou kunnen zorgen voor een eenzijdige groep aan participanten. Vriendinnen lijken veelal veel op elkaar. Gelijke zoeken elkaar vaak op (McPherson e.a., 2001). Tevens worden problemen binnen vriendinnengroepen vaak besproken en dit kan invloed hebben op hun eigen mening. Om de invloed van dit probleem te reduceren is gekozen voor zeven beginpunten bij het vinden van participanten (terug te zien in de tabel in bijlage 2).

Ter voorbereiding is er diepgaand literatuuronderzoek gedaan naar de desbetreffende groep, de situatie waar zij in zijn opgegroeid en de cultuur die hen eigen is. Natuurlijk is lezen over dergelijke aspecten niet voldoende om te weten hoe het is om het te beleven. Een bias is enigszins onvermijdelijk. Ook werd duidelijk dat de universiteit en wetenschap veelal gebaseerd is op de westerse wereld. Er lijkt weinig ruimte te zijn voor culturele verschillen in sociologische en psychologische theorieën. Diepgewortelde ideeën over autonomie en individualistische wereldbeeld zijn zo goed mogelijk geparkeerd. Er is zo zorgvuldig mogelijk

omgegaan met aspecten en ideeën in het leven die in het westen als zo vanzelfsprekend ervaren worden.

Veel voorkennis kan hierin ook een nadeel zijn. In praktijk kunnen voor het individu situaties anders zijn of anders ervaren worden. Vooroordelen of door literatuur gevormde ideeën zijn valkuilen die zoveel mogelijk vermeden dienen te worden (Boeije, 2005). Uit de literatuur blijkt bijvoorbeeld dat een hoge opleiding gerelateerd is met een moderne blik op het huwelijk en de rolverdeling binnen het huwelijk (Ahmad, 2012). Dit betekent echter niet dat de hoog opgeleide participanten altijd een traditioneel huwelijk zouden mijden.

Waar tevens rekening mee gehouden moet worden is de perceptie van de participant. Een ervaren eigen voorkeur kan onbewust beïnvloed worden door verwachtingen van bijvoorbeeld de ouders. Dit betreft de ervaring en beleving van de participant en is dus hun waarheid. Er kan niet direct geconcludeerd worden dat de ouders geen invloed hebben, het wordt slechts niet zo ervaren. Als laatste dient er rekening gehouden te worden met sociaal wenselijke antwoorden. Situaties kunnen verzwegen of mooier gemaakt worden dan de realiteit.

Verloop van de gesprekken

De meeste gesprekken verliepen goed. De algemene vragen in het begin zorgden voor prettige sfeer, waarbij de participanten op het oog op hun gemak waren en open vertelden. Een aantal gesprekken liepen iets moeizamer. In sommige gevallen leek er gedacht te worden; waar ben je naar op zoek? In de meeste gevallen kon deze sceptische houding weggenomen worden door het beoogde doel van het onderzoek nader toe te lichten.

Resultaten

Problemen bij het vinden van een partner worden door bijna alle vrouwen in de moderne samenleving wel ervaren. Tijdens de gesprekken wordt duidelijk dat het leven tussen twee culturen voor moslima's in Nederland voor meer problemen zorgen. In één van de interviews werd bij aanvang van het interview gezegd; *“I'm excited, ik heb behoorlijk veel frustraties hierover. Vooral in de Nederlandse context.”* Een andere participant zei: *“Ik heb behoorlijk veel te klagen, ik hoop niet dat je me raar gaat vinden”*. Overigens ervaart niet iedereen grote problemen. Hoewel ook tijdens die gesprekken blijkt dat er toch moeilijkheden worden ervaren bij het vinden van een huwelijkspartner. In sommige gevallen wordt hier weinig bij stilgestaan. Simpelweg omdat het gewoon niet anders is, of omdat het niet direct zichtbaar is. Dit blijkt uit een uitspraak van één van de participanten; *“Het is als een deken. Aan de buitenkant zie je dit, maar aan de binnenkant is het heel anders”*.

De resultaten worden besproken aan de hand van de volgorde zoals ze in de literatuurstudie naar voren komen. Eerste wordt de perceptie op het huwelijk besproken. Vervolgens wordt overgegaan op 'voorkeur' en 'gelegenheid' en daarna zal het onderwerp 'derden' aan bod komen. Daarna worden de problemen rondom 'het leven tussen twee culturen' besproken. Tot slot wordt er in gegaan op de laatste vraag die tijdens het interview is gesteld met betrekking tot een kindervens, en wat de participanten voor deze kinderen willen in de toekomst.

Het huwelijk

Het huwelijk wordt door alle participanten als een belangrijk onderdeel van het leven ervaren. Er wordt aangegeven dat trouwen nu op latere leeftijd gebeurt dan in de tijd van hun ouders.

Uithuwelijking en gearrangeerde huwelijken komen bijna niet meer voor, dit wordt door alle participanten aangegeven. Waar bijna alle ouders (17 van de 18 participanten) van de tweede generatie nog wel gekoppeld en/of gearrangeerd gehuwd zijn, is dit voor hun kinderen ondenkbaar. Ouders laten hun kinderen grotendeels los in het vinden van een partner.

Naast huwelijken komen nu steeds meer scheidingen voor, dit wordt aangegeven door participanten voor ouders, tantes, ooms, broers en zussen. Dit onderwerp is niet in elk gesprek specifiek behandeld, maar het was wel een onderwerp wat, vooral bij de Marokkaanse

vrouwen steeds terug kwam. Wel is bij het onderwerp ‘thuisituatie’ aan bod gekomen of de ouders nog samen zijn. Dit bleek in drie gevallen (allen Marokkaans) niet het geval te zijn. Vooral bij de Marokkaanse participanten werd erkend dat dit een groter wordend probleem is en daarmee één van de redenen voor de ouders om hun kinderen vrij te laten in hun partner keuze.

Perceptie huwelijk

Over het algemeen wordt het huwelijk als iets moois gezien. Zoals een participant omschreef; “...het heeft iets heiligs”. Het wordt als een begin van een nieuwe fase in het leven ervaren; “Een leven samen, een toekomst die je samen op kunt bouwen.” Hierbij wordt vaak aangegeven dat dit nieuwe begin ook een afsluiting is van het oude: het gezinsleven bij je ouders. Je verlaat immers het ouderlijk huis zodra je getrouwd bent, niet eerder. Een eigen huis betekent ook een eigen huishouden. Dit wordt als zwaar gezien, iets dat niet onderschat mag worden. Dit wordt vanuit huis meegegeven. Er moet worden gekookt, gewassen, schoongemaakt; activiteiten die thuis altijd door de moeder worden verricht. Respondenten verwachten hierin wel dat de taken in het huis worden gedeeld.

Het huwelijk wordt als “Een baken van rust” ervaren. Er wordt geen directe druk op het huwelijk gelegd door de omgeving, maar blijkbaar zijn er toch aspecten die ervoor zorgen dat wanneer het huwelijk eenmaal voltrokken is, er rust ontstaat. Die aspecten worden in sommige gevallen direct en soms indirect gekoppeld aan het single zijn en de zoektocht naar de juiste man: de fase voor het huwelijk. Het betreft de problemen die hoogopgeleide moslima’s ondervinden bij het vinden van een partner en waar dit onderzoek zich primair op richt. “Ja, ik zie het wel als iets moois, als het iets moois is. Als twee mensen echt van elkaar houden en het leuk hebben, dan is het iets moois en sacred, maar in de culturele context zie ik het ook wel als iets vervelends, verplicht en ook als belemmerend voor de relatie die je kunt hebben.” Deze belemmering zit deels in het niet halal/legaal samen kunnen zijn voor het huwelijk, in de tijd dat de partners elkaar leren kennen. “En ik zie het als een nieuwe fase waarin je treedt en ook wel als een verplicht nummertje voor je samen kan zijn.” Iets wat in de westerse wereld ingevuld is door daten en relaties zonder huwelijk. Dit gepercipieerde probleem wordt verder besproken in het gedeelte ‘leven tussen twee culturen’ en heeft betrekking op regels vanuit de Islam. Het is met name de culturele context die voor moeilijkheden zorgt, zoals in de vorige quote al werd aangegeven. Een roddelcultuur wordt

door beide groepen genoemd, een indirecte druk. Deze druk wordt verder besproken in het gedeelte ‘derden’.

Voorkeur

Op de vraag wat belangrijk wordt bevonden in een man werden vooral algemene factoren genoemd als eerlijkheid, humor, een actieve man, respect en vooral gewoon een goede man, maar ook ‘een klik’ en echte liefde. Echte liefde en die klik zijn westerse ideeën, die hun ouders niet als zodanig zochten.

Religie werd in vijf gevallen vanzelf aangegeven. Bij de overige respondenten is naar religie gevraagd en werd het in vrijwel alle gevallen bevestigd als een belangrijke factor. Slechts één van de participanten geeft aan dat het niet zo uitmaakt, al zou wel makkelijker zijn. Redenen voor deze voorkeur voor een partner met dezelfde religie is voornamelijk dat de Islam een groot onderdeel is van hun identiteit en hun leven; *“Het is gewoon een belangrijk onderdeel van wie ik ben.”* Daarnaast wordt het delen van een leven sterk gekoppeld aan het delen van een religie en de praktijken die daarbij komen kijken; *“Het bidden, de Ramadan, het is fijn als je dat kunt delen.”* Ook worden gedeelde normen en waarden vanuit het geloof ook als pluspunt ervaren, zoals aangegeven in een van de interviews; *“Dan hoef je elkaar niets meer uit leggen, je snapt elkaar al.”* Maar als belangrijkste reden wordt aangegeven; de toekomstige kinderen. Zij willen hun kinderen islamitische normen en waarden meegeven bij de opvoeding, maar de vraag is; *“Ik wil mijn kinderen islamitisch opvoeden, maar wil een niet-moslim dat wel?”* Ook hierbij worden gedeelde normen en waarden als belangrijk ervaren. Eén van de participanten geeft aan; *“...twee geloven op één kussen... Ik geloof dat als je met z’n tweeën bent het heel goed kan gaan, maar op het moment dat je samen kinderen krijgt en die wilt opvoeden, dat je daar dan problemen mee kan krijgen. En ik weet vanuit mijzelf dat het ook heel, vanuit mijn eigen opvoeding ook soms, verwarrend kan zijn. Dan worden je kinderen helemaal gek.”* Deze participant heeft islamitische ouders die beide uit een andere streek kwamen, waar religie verschillend van elkaar werd ingevuld. Zelfs de verschillen binnen hetzelfde geloof hadden invloed op de manier waarop beide ouders (gescheiden) hun kinderen opvoedden.

Er bestaat geen voorkeur voor een bekeerde moslim; *“Wat je vaak ziet is dat bekeerde moslims de Islam in een pure vorm praktiseren. Dat is heel anders dan wij het vanuit huis hebben meegekregen.”* Deze vraag is niet bij elke participant gesteld, maar de opvattingen hierover werd door degene waarbij het wel ter sprake kwam gedeeld.

Trouwen met iemand met een ander geloof is voor de man meer geaccepteerd dan bij de vrouw, ook vanuit de Koran. Dit met de achterliggende gedachten dat de man de hoofd van het huis is en zijn religie zal overdragen aan de kinderen. De regel met betrekking tot een huwelijk met iemand met dezelfde religie wordt overigens meer ervaren als eigen voorkeur.

Bij de voorkeur voor iemand met dezelfde afkomst werden verschillende antwoorden gegeven. De Turkse participanten gaven, op één na, aan dat de voorkeur sterk uitgaat naar een Turk, met veelal de volgende redenen; *“Ik val gewoon alleen op Turken”* en *“Een andere afkomst is geen optie, dat sluit je af, daar kijk je niet naar.”* Het liefst zelfs iemand uit dezelfde streek in Turkije. Uit dit antwoord blijkt hoe sterk de banden met het land van herkomst nog zijn en dat de groep gesloten is. De andere dames (waarvan acht Marokkaanse) gaven meer uiteenlopende antwoorden. Zij gaven aan dat het niet uit maakt waar hij vandaan komt. *“Het maakt niet echt uit waar hij vandaan komt, als het maar een moslim is.”* De Marokkaanse participanten gaven wel aan dat de voorkeur van hun Marokkaanse vriendinnen en familieleden voor iemand met dezelfde afkomst nog wel als sterk wordt ervaren; *“Want die, vooral Berberse dames willen echt een Berberse of echt een Marokkaanse man. Ik heb weinig Marokkaanse vriendinnen die zeggen, het maakt me niet uit waar een man vandaan komt als hij maar moslim is. Heel weinig, ik ben eigenlijk één van de weinige die zegt, het maakt me niet uit, als hij maar moslim is.”* Het verschil tussen wat ervaren wordt in de omgeving en de eigen voorkeur kan te maken hebben met hun single status, ervaringen of opleiding. Wel werd daar veelal aan toegevoegd dat het wel makkelijker zou zijn als de eigen partner een Marokkaan betreft. Dit voornamelijk vanwege gedeelde waarden, taal en gemak voor de familie, maar ook weer de gedeelde normen, waarden en gebruiken; *“Je hoeft elkaar niets uit te leggen.”* Waarom afkomst toch minder van belang lijkt heeft wellicht te maken van de grootte van de eigen groep, dit wordt bij ‘Gelegenheid’ nader toegelicht.

Uit het bovenstaande blijkt dat afkomst sterk wordt gekoppeld aan cultuur, waarbij duidelijk naar voren komt dat binnen de landen van afkomst grote verschillen bestaan tussen bevolkingsgroepen. Door de participanten werd sterk onderscheid gemaakt tussen Arabische Marokkanen en Berbers, waarbij voor Berbers wordt aangegeven dat zij *“achter blijven in de tijd, die zijn veel traditioneler”*. In het geval van Turkije zijn het Koerden die als meer traditioneel worden beschouwd. Een voorkeur voor iemand met een eigen culturele achtergrond is zeer sterk. Eén van de Arabisch Marokkaanse participanten gaf aan dat de Berberse afkomst van haar partner één van de redenen was voor de verbreking van de

verloving; *“Ja, het was ook nog eens een Berber, dat werkt gewoon niet”*. In een ander geval was het een reden voor de scheiding van de ouders van een andere participant.

Voorkeur voor iemand met dezelfde (dus een hoog) educationiveau werd slechts twee keer aangegeven. Er lijkt weinig waarde te worden gehecht aan een diploma (papiertje) voor mannen. Er wordt zelfs genoemd dat het jammer is dat er in Nederland zoveel waarde wordt gehecht aan zo'n papiertje; *“En ik vind het ook wel jammer hoor, dat we in Nederland te veel naar een diploma democratie gaan.”* Of iemand succesvol en intelligent is hangt niet af van of hij kan studeren. Als hij maar wel ambitieus is, een gesprek op niveau kan voeren, ze met hem kan 'levellen', een goede baan heeft en een bepaalde gerichtheid op de maatschappij heeft. *“Ik denk dat dat wel een bepaald denkniveau is, maar ik denk niet dat je daar een opleidingsniveau aan kan koppelen.”* Dit is opvallend omdat de dames voor zichzelf wel veel waarde hechten aan studeren. *“Dan denk ik ja, in zo'n land als Nederland, kom je gewoon niet zo ver als je niet studeert.”* In één geval kwam sterk naar voren dat het niet gebruikelijk is om een eis te stellen op het gebied van educationiveau; *“Ja, dat heeft me wel echt geleerd dat ik dat echt nooit meer ga doen, want daarvoor ben ik echt een paar keer hard aangepakt voor mijn omgeving, van wat ben je oppervlakkig. Want ik zei altijd een laagopgeleide past niet bij mij.”* Deze participant was verloofd met een laagopgeleide Marokkaanse man. Zijn lage opleiding was één van de redenen dat de verloving stukliep. Uit haar verhaal werd duidelijk dat het niet gebruikelijk is om iemand te beoordelen op educationiveau. Dit lijkt te verklaren waarom de andere participanten aangeven dat dit niet uitmaakt en tevens waarom er afstandelijk gereageerd werd toen deze vraag gesteld werd.

De voorkeur voor een Marokkaanse man lijkt dus wel degelijk te bestaan, alleen is er een schaarste, dit wordt bij 'gelegenheid' verder besproken. Deze schaarste lijkt ervoor te zorgen dat de dames (noodgedwongen) hun voorkeur aanpassen en buiten de grenzen van hun eigen groep op zoek gaan naar een huwelijkspartner. Het feit dat afkomst bij de participanten minder van belang lijkt, maar wel wordt aangegeven dat voorkeur in de vrienden en familiekring van de vrouwen wel als belangrijk wordt ervaren, zou erop kunnen duiden dat dit inderdaad een probleem is voor hoogopgeleide Marokkaanse vrouwen. Zij lijken zich heel bewust te zijn van de context waarin zij leven. Aan de ene kant een religie waar nog veel traditionele ideeën aan hangen en ouders die veelal in een traditionele omgeving zijn opgevoed en aan de andere kant de moderne, westerse Nederlandse samenleving. De participanten ontwikkelen zich tot onafhankelijke, moderne vrouwen. Dit lijkt voor een kloof

te zorgen tussen hun en hun omgeving en het nest waar zij uit komen. Zij lijken zich anders te ontwikkelen.

Deze ontwikkeling zorgt voor een kloof tussen mannen en vrouwen. Deze kloof lijkt te ontstaan doordat Islamitische vrouwen in Nederland zich steeds hoger opleiden en zich een meer moderne levenswijze aanmeten. Dit blijkt zowel uit de literatuur, als de gesprekken. Eén van de participanten zag dit al terug bij haar moeder en tantes; *“Dan zie je toch wel weer van ze zijn allemaal hoog opgeleid, het zijn allemaal onafhankelijke, sterke vrouwen, mijn oma was echt een power lady, ondanks dat ze analfabeet is, ze heeft ze toch als powerwomen opgevoed en dan zie je toch dat het gewoon botst op het moment dat zij een huwelijk aan gaan, allemaal met mannen die lager opgeleid zijn dan zij, minder ambitieus waren dan zij.”* De vrouwen willen allemaal later blijven werken. In veel gevallen wel parttime; het gezin en het huishouden gaan voor. Wel wordt aangegeven dat huishoudelijke taken in het ideale geval gedeeld worden, anderen accepteren het simpelweg niet wanneer dit niet zou gebeuren.

Gelegenheid

Zoals al eerder genoemd is uithuwelijking niet meer van deze tijd. Het voorstellen van potentiële partners komt nog wel eens voor, maar wordt niet echt gewaardeerd; *“Daar heb ik niets mee.”* De participanten zijn dus genoodzaakt zelf op zoek te gaan en elkaar te vinden. Uit bovenstaande voorkeuren blijkt dat religie, afkomst (met name voor de Turkse groep) en cultuur, eerlijk- en oprechtheid, een gelijk denkniveau en een bepaalde ‘klik’ een belangrijke rol spelen. Een ideale man, waar vind je die?

Op die directe vraag werden over het algemeen antwoorden gegeven zoals; op werk, school, in de buurt of via het eigen netwerk. In één geval werd het bezoeken van speciale ontmoetingsplekken als cafés genoemd. Andere participanten hebben dit niet bevestigd toen hier naar is gevraagd.

Vijvermetafoor

Eén van de problemen die duidelijk naar voren kwam was het aantal beschikbare potentiële partners. Dit is voornamelijk een Marokkaans probleem, wat werd uitgelegd aan de hand van een vijver metafoor; *“Zeg maar dit is een vijver hoog opgeleide moslima’s [creëert met handen een grote ronde vijver] en dit is een vijver [creëert een kleiner rondje] hoogopgeleide moslim mannen. Marokkaanse vrouwen hebben als doelgroep dit vijvertje. Deze mannen hebben deze grote vijver als doelgroep, maar ook een vijver met Nederlandse vrouwen, een vijver van andere allochtone, moslim dames en een vijver met hele traditionele vrouwen. Dus*

ze kunnen kiezen tussen modern en deze dames zijn weer traditioneel, die laag opgeleid zijn. Dus ze bevinden zich in een kleine vijver, maar hebben echt de wereld aan keus. Wat blijft er dan over? Een enorme 'gap'. Heel veel single ladies.” Dit alles zorgt ervoor dat moslim mannen kunnen ‘vissen uit vele vijvers’. Hoogopgeleid en laagopgeleid, moslim en niet-moslims, van eigen afkomst, een andere islamitische afkomst of een westerse. Voor hoogopgeleide moslima's is de vijver een stuk kleiner. De vijver met mannen met een bepaald denkniveau, een moderne houding ten opzichte van het huishouden en gelijkheid en het islamitische geloof, is kleiner.

Dat er een schaarste aan ‘goede’ mannen bestaat werd hiermee duidelijk. Het internet werd aangegeven als een middel om op zoek te gaan, contact aan te gaan met mannen. Er bestaan inderdaad datingsites en Facebookgroepen voor moslims. Het bestaan hiervan werd in de meeste gevallen (wanneer besproken) bevestigd, het gebruik ervan niet. Een aantal dames (voornamelijk Marokkaans) gaven aan benaderd te worden via Social Media; *“Ja en dan krijg je mailtjes, van, ja heel stom hoor; ‘hé dame’ ofzo. Of ‘hé hé’. Dan doen ze dat bij mij en denk ik ja...”* Dat dit andersom ook gebeurt kwam niet naar voren. Al bleek uit een aantal gesprekken dat Social Media wel degelijk gebruikt wordt door vrouwen om in contact te komen met mannen; *“Ik heb al een keer echt ruzie gehad met mijn vriend, omdat hij geappt/gesmsd wordt door andere vrouwen. Na het project op een school, is hij door zeven meiden achterna gezeten. Zeven meiden zijn hem gaan smsen/mailen van; hé, hoe is het? Ben je nog single? Wat leuk, zullen we wat gaan doen?”* In sommige gevallen ook direct refererend aan een huwelijk. Tinder werd door twee participanten aangehaald. De één bracht het meer als sociaal experiment en de ander als een middel om gewoon leuke gesprekken te voeren.

Derden

De meest invloedrijke derden zijn voor de meeste participanten degene die ze hebben opgevoed; hun ouders. Ouders die uit een traditioneel, Islamitisch nest komen, die in een westerse, moderne Nederlandse context hun kinderen opvoeden. Zij hebben zich moeten aanpassen aan de Nederlandse samenleving en cultuur en hebben daarmee gedwongen deels afstand genomen van de thuiscultuur. Deels ontaard en zoekend naar de juiste weg, voeden zij hun kinderen op en proberen hen voor te bereiden op de Nederlandse maatschappij.

Van de 18 participanten zijn 17 ouders gearrangeerd gehuwd (onder de participanten vallen wel twee Turkse zussen). In elk gesprek kwam duidelijk naar voren dat de ouders dat

niet willen voor hun kinderen. Hierbij werd aangegeven dat we leven in een andere tijd en context. Een andere reden die werd aangegeven is het grote en stijgende aantal scheidingen.

In de meeste gevallen werd aangegeven dat de ouders nog vrij traditioneel zijn. Hierin is wel een duidelijk onderscheid te maken tussen het type migratie van ouders. Bij een deel van de participanten is (vaak) de vader naar Nederland gekomen als arbeidsmigrant. Bij een ander deel zijn de ouders als jonge mensen meegenomen door hun ouders en dus de grootouders van de participanten, die als arbeidsmigranten in Nederland kwamen. De tweede generatie onderscheidt zich hierbij van generatie 2,5. De tweede generatie geeft aan dat hun ouders die opgegroeid zijn in het land van herkomst (vaak het platteland of de bergen en daarmee dus nog behoorlijk traditioneel) en nog traditioneel zijn. De ouders die met hun ouders naar Nederland kwamen, zijn volgens de participanten voor Turkse en Marokkaanse begrippen best modern. Er was een duidelijk verschil waar te nemen, generatie 2,5 is duidelijk moderner. Meer moderne ouders lijken tot modernere kinderen te resulteren.

Ondanks de keuzevrijheid hebben ouders een grote invloed op de keuze van hun dochters met betrekking op een huwelijkspartner. Dit werd in sommige gevallen ook als zodanig ervaren en opgemerkt. In andere gevallen kwam het aan het licht bij andere antwoorden. Vooral de opvoeding wordt genoemd als indirecte invloed op de keuze voor een partner. Er worden bepaalde normen en waarden meegegeven die van invloed zijn op het gedrag en tevens de keuzes van de participanten. Directe invloed werd vaak ontkend, maar kwam regelmatig in dezelfde zin nog naar voren; *“Het is mijn eigen keus, maar ik zou het wel heel erg vinden als mijn ouders het zouden afkeuren.”*

Ouders hebben in sommige gevallen een andere voorkeur dan hun dochters. Een goede man is van belang. Ook de voorkeur voor afkomst is sterker, vanwege de taal en de gebruiken (minder ongemakkelijk). Er wordt aangegeven dat huwen met iemand met een ander geloof te allen tijden wordt afgekeurd. Dit is zelfs reden tot verstoting. Wel wordt aangegeven dat het geluk wel belangrijk is, maar ze zouden wel heel teleurgesteld zijn.

De invloed van ouders, met name moeders op hun zoons, werd tijdens veel gesprekken duidelijk; *“Jongens luisteren nog sterk naar hun moeder”*. Als moeders het niet eens zijn met de partnerkeuze van hun zoons, heeft dit in veel gevallen directe impact op hun keuze;

“Dan kan iemand je nog zo leuk vinden, maar dat kunnen ze gewoon opzij zetten, dan hebben ze gewoon een bepaalde visie, of hun moeder heeft een bepaalde mening of visie over wat voor meisje en dan kunnen ze daar zo naar luisteren. En dan maakt het niet uit wat je zegt, of hoe geweldig je bent, maar dan is dat het gewoon.”

Een andere manier waarop de omgeving invloed heeft op het vinden van een partner is dat in beide groepen in Nederland een roddelcultuur wordt ervaren. Er wordt gesproken over wie goed is en wie slecht. Wie zich waar vertoont, op welk tijdstip en met wie. Een verkeerde keuze kan zorgen voor schaamte. In sommige gevallen wordt aangegeven dat dit ze niets doet, maar in de meeste gevallen blijkt uit de houding dat hier rekening mee dient te worden gehouden. Verkeerde keuzes kunnen jezelf en je eigen reputatie schaden, maar ook de reputatie van je familie. Familie-eer lijkt nog een belangrijk goed. Opvallend hierbij is dat slechte keuzes van mannen als minder schadelijk ervaren worden. Roken, drinken en uitgaan wordt voor mannen veelal gedoogd, maar als een vrouw zich na een bepaalde tijd op straat vertoont wordt dat niet geaccepteerd. *“Ik zat een keer bij een café met mijn zus, het was half 10. We kwamen net uit de bios en toevallig zag onze neef ons. En mijn neef had het tegen zijn moeder gezegd en zij is de zus van mijn moeder. Dus mijn tante belde een keer mijn moeder op, ...toen zei ze ook van, mijn zoon zag hun daar zitten op het Leidsche plein. Toch wel een hele erge steek. Wel soort van kritiek puntje op mijn moeder. Mijn moeder had zoiets van waar bemoei jij je mee? Ik wist het, ze waren daar inderdaad. Maar goed dat kan mij gewoon heel erg kwaad maken. Diezelfde neef was er ook, op dat tijdstip.”*

Leven tussen twee culturen

50 shades of modern

Leven in Nederland betekent leven in een moderne, westerse samenleving. Met een traditionele islamitische achtergrond kan dit een uitdaging zijn. Ouders voeden hun kinderen op zoals zij denken dat het beste voor hen is. Islamitische ouders in Nederland gaan allemaal op hun eigen manier om met de eigen cultuur en de culturele omgeving waarin zij leven. In een gesprek kwam duidelijk naar voren dat elk gezin anders omgaat met de invulling van het dagelijkse leven en het opvoeden van kinderen in de Nederlandse context; *“Zeg maar, mijn moeder heeft zeven broers en zussen. En die gezinnen zijn zeg maar eigen eilandjes en gezincultuurtjes an sich. En wat ik daarin zie, is dat daartussen: de verschillen zijn best wel groot. Je hebt een aantal gezinnetjes die wat traditioneler proberen te zijn. En een aantal zijn echt heel modern en hebben zoiets van: ik voel me niet eens echt meer Marokkaans en het maakt allemaal niet uit waar we vandaan komen. En die zijn zeg maar helemaal losgekoppeld van de Marokkaanse identiteit.”* Vele verschillende manieren van het leven tussen twee culturen, zelfs in een zelfde familie en dus met een zelfde achtergrond. Hierbinnen is een duidelijk verschil merkbaar tussen de Turkse en Marokkaanse participanten. Vooral de Marokkaanse vrouwen gaven deze verschillen aan. De Turkse vrouwen erkenden in een aantal gevallen wel verschillen tussen hun gezin en die van ooms en tantes, maar in een mindere mate. Zij leken hechter met hun familie en omgeving, waardoor de verschillen minder groot zijn.

Kloof

Binnen de gezinnen die allemaal anders om gaan met de twee culturen waarin zij in leven, worden kinderen dan ook op verschillende manieren opgevoed. De kinderen gaan op hun beurt weer op hun manier om met hun opvoeding, keuzes en omgeving. De meeste participanten zijn zich zeer bewust van de verschillen tussen de culturen en de keuzes en dilemma's die daar mee gepaard gaan. Dit betekent dat er ook heel bewust met keuzes om wordt gegaan. Zij zijn continu bezig met keuzes maken; *“houd ik me aan de regels die ik heb meegekregen van mijn ouders, of kies ik voor wat goed voelt en wat ik zelf wil?”* Natuurlijk hoeft niet alles te conflicteren, maar aspecten als genderrollen en regels met betrekking tot daten, seksualiteit en relaties zijn anders in de westerse samenleving dan van een traditionele

samenleving. Er dienen keuzes gemaakt te worden met betrekking tot de manier waarop geleefd wordt; volgens de regels van de Koran, of zoals je zelf wilt, de vrijheid die door de westerse samenleving als zodanig wordt ervaren. Ook hierin werd duidelijk dat vooral de Turkse vrouwen meer traditioneel leven, maar ook Marokkaanse vrouwen leven nog volgens bepaalde standaarden van een traditionele samenleving (met enige uitzonderingen daar gelaten). 's Avonds niet te laat buiten zijn, niet uitgaan, niet drinken, niet roken, geen gemeenschap voor het huwelijk, veel thuis en met familie zijn en thuiswonen tot het huwelijk. Vijf van de vrouwen gaven aan wel uit te gaan, waarvan er drie geen alcohol nuttigen. Veelal worden deze aspecten als eigen keuze ervaren: *“Uitgaan is niks voor mij, al die dronken mensen. Nee, ik zit liever thuis met vriendinnen.”* In veel gevallen wordt aangegeven dat mannen zich over het algemeen zich minder houden aan de traditionele standaarden. Er wordt meer gedoogd en zij worden vrijer gelaten door de omgeving. De vrouwen ervaren dat mannen wel uitgaan, drinken en vriendinnetjes hebben en dat accepteren die mannen niet van hun toekomstige vrouw; *“Kijk ik spreek vanuit mijn referentiekader hè, ik zeg niet dat alle Marokkanen zo zijn, maar over het algemeen zijn ze heel erg macho, koppig en heel erg trots”*. Een andere levensstijl heeft een andere ontwikkeling tot gevolg.

In veel gevallen wordt erkent dat educatie een belangrijk onderdeel of basis vormt om aan de maatschappij te kunnen deelnemen. De meeste participanten geven aan dat zij sterk gestimuleerd zijn door hun ouders om te gaan studeren. Onafhankelijk zijn is belangrijk. Vanuit de traditionele cultuur waarin de ouders zelf zijn opgegroeid (ouders komen vaak van het platteland in het land van herkomst waar een traditionele levenswijze nog sterk wordt gehanteerd) is dit uitzonderlijk te noemen. Onafhankelijkheid voor de vrouw is een flinke stap naar een moderne houding richting gelijkheid tussen man en vrouw. De vrouwen maken hier gretig gebruik van. Een hogere opleiding kan zorgen voor een bredere wereldvisie, meer gelijkheid voor beide seksen en een andere houding ten opzichte van het huwelijk. Wel blijkt uit de cijfers en ook de gesprekken dat voornamelijk Marokkaanse mannen zich minder vaak hoog opleiden. Dit in combinatie met de hiervoor genoemde verschillende levensstijlen, zorgt ervoor dat er een kloof lijkt te zijn ontstaan tussen mannen en vrouwen. *“...ik denk wel dat Marokkaanse jongens en meiden elkaar gewoon niet kunnen vinden, omdat ze zich anders hebben ontwikkeld. Over het algemeen worden jongens nog als prinsjes behandeld, over het algemeen hè, niet altijd, maar de rol is gewoon anders. Een jongen mag uitgaan, mag een vriendin hebben. Een meisje mag dat niet, dus wat je krijgt, die twee gaan zich sowieso*

anders ontwikkelen. Ze worden anders opgevoed, dus de ontwikkeling gaat automatisch anders.”

Een tendens die lijkt te worden ervaren bij voornamelijk de Marokkaanse vrouwen (maar ook een deel van de Turkse vrouwen) is dat mannen traditionelere ideeën hebben met betrekking tot genderrollen en het huwelijk. Deze verschillen kunnen voor moeilijkheden zorgen; *“Ik heb wel eens getwijfeld of een Marokkaan het wel voor mij is. Omdat ik gewoon merk in de loop der jaren, het botst gewoon, ik merk gewoon, op de één of andere manier kan ik mijn rust daar niet in vinden ofzo. Het is alsof je continu een strijd voert. Dat je geen geliefdes bent, maar continu een strijd aan het voeren bent.”* Deze strijd lijkt direct verband te houden met de wens van de vrouw voor meer gelijkheid in levensstijl en het huwelijk.

Maar mannen willen een vrouw die zich aanpast; *“Jongens zien dat hun moeders schikken naar hun man, maar de meiden hebben zoiets van; het is 2015! Ain't gonna happen!”* Wel wordt erkend dat binnen een huwelijk beide partners zich altijd aan elkaar aanpassen. De participanten zijn wel bereid zich op een milde manier in te binden; *“Natuurlijk moet je altijd concessies doen binnen een huwelijk, maar het moet wel leuk blijven.”* De verschillen lijken te groot te zijn geworden.

Gordijn

De ideeën, keuzes en levenswijzes kunnen erg verschillen en zijn niet altijd direct duidelijk. De zichtbaarheid, of juist onzichtbaarheid, van de ideeën en meningen kunnen voor verwarring en daarmee voor problemen zorgen, blijkt uit een interview; *“Het is als een gordijn die de ware gedachten of traditionaliteit verhult. Van de buitenkant lijkt het zo, maar erachter zit wat anders. En we weten gewoon nooit wat ze denken”.* Dit kan voor moeilijkheden zorgen; *“Je kan soms echt wel voor verrassingen komen te staan. Omdat je dan in één keer van je partner, of jijzelf, dat je in één keer antwoord geeft op iets of een kijk op iets, waarin je in een keer heel ver van elkaar verwijderd staat.”*

Ook is het voor mannen niet altijd duidelijk hoe vrouwen ervoor staan; *“En jongens hadden bij mij altijd zoiets van: jij draagt geen hoofddoek, jij bent supermodern, ten minste zo kom je over, maar als ik jou echt leer kennen zie ik dat je ook gewoon gelovig bent en religieus praktiserend. Een beetje, conflicterend ofzo. Dat ze het of niet geloven, of ze vinden het een beetje vreemd. Zo van, je bent een beetje een raar pakketje, of op een gegeven moment zo iets hebben van oh, dan wil ik jou niet.”*

Ook kunnen keuzes uit het verleden invloed hebben op de openheid; *“Want je ziet vaak, want Marokkaanse jongens hebben vanuit huis geleerd, als je bijvoorbeeld een meisje*

hebt, die al eerder relaties heeft gehad, of gemeenschap, ja dat is eigenlijk geen eervolle vrouw. Dus dat is eigenlijk, als ze geen maagd meer is, dan heeft ze haar waarde eigenlijk een beetje verloren. Dus die jongens gaan ook zo denken, ook al vindt hij een meisje leuk.”

Participanten geven aan dat in hun omgeving dan ook veel meisjes niet geheel eerlijk zijn over hun verleden met eventuele andere partners. Dit laatste werd door een participant erkend. Het komt in hun omgeving veel voor. Dit werd uitgelegd met een voorbeeld dat mannen met vrouwen kunnen daten en ze “*gouden bergen beloven*” en daarmee bepaalde verwachtingen creëren, al weten dat ze nooit met haar zullen trouwen. “*Dat is, het is heel complex.*” Dit kan vertrouwen op de proef stellen en daarnaast heeft het invloed op de keuzes die vrouwen maken in relaties en de vrijheid die ze zich daarin toe eigenen. Bijvoorbeeld met betrekking tot afspreken en het contact met potentiële partners.

Daten

Een eigen keuze voor een huwelijkspartner heeft tot gevolg dat twee potentiële partners elkaar beter willen leren kennen voordat een dergelijke keuze gemaakt kan worden. Hiervoor is contact nodig, in de vorm van gesprekken, ontmoetingen, in westerse termen ook wel; daten. In de traditionele islamitische cultuur is dergelijk contact voor het huwelijk ongebruikelijk. Het is wat onduidelijk of dit religieus of cultureel gebonden is, de meningen en interpretaties van de participanten verschillen hierin, net zoals welke regels er gelden. Bij een afspraak met een man hoort een derde persoon aanwezig te zijn. Dit is een man, een verwant van de vrouw. Een man en een vrouw mogen niet ongetrouwd in een ruimte verblijven. Er wordt door de meeste van de vrouwen gekozen om flexibel te zijn in deze regels, om elkaar beter te leren kennen. Er wordt bewust omgegaan met contact ten behoeve van liefde; “*Ik ben trouwens niet heel strikt in het opvolgen van de regels die voorgeschreven zijn in de religie. Ik wilde dat ik dat wel kon zijn, maar ik ben daar gewoon niet sterk genoeg voor. Dus in de liefde maak ik daar wel uitzonderingen in.*”

Bijna alle vrouwen (17 van de 18) gaven aan wel eens een relatie te hebben gehad, zonder getrouwd of verloofd te zijn. Dit geldt voor bijna alle participanten. Deze ‘ongebruikelijke’ situaties zorgen ook voor moeilijkheden.

De noodzaak van een huwelijk zorgt voor spanning; “*Ja, het huwelijk zit er zo boven op te hijgen. Je kan niet eerst iets opbouwen met iemand. En de meisjes denken van, als we te lang gaan daten, dan bespeelt ie me, word ik zwak en ga ik met hem naar bed, maar dat kan*

niet. Dus vraag ik na de derde maand al van hé, hoe gaat het nu verder. En dat benauwt mannen heel erg. En het benauwt vrouwen ook. Dan krijg je heel vreemde relaties.”

Verwachtingen van elkaar zijn niet altijd duidelijk. Mannen worden vrijer gelaten en houden er wel eens meerdere exen op na. Terwijl meerdere partners voor vrouwen waar de mannen mee willen trouwen, niet geaccepteerd worden; “...een vrouw verliest haar waarden”.

Ontmoetingen thuis zijn uitgesloten. Dit zorgt ervoor dat ontmoetingen buitenshuis plaatsvinden. Restaurants, bioscopen en parken worden hierbij bezocht.

Dubbele levens

Ouders die daten afkeuren, maar het wel toelaten dat hun dochter zelf een partner kiest, zet het kind in een benarde positie. Hoe kun je iemand kiezen zonder deze persoon te kennen? Ontmoetingen en langdurig contact wordt door de vrouwen als noodzakelijk ervaren. Maar voor hun ouders dus onacceptabel. Dit heeft geheimhouding van contacten, daten en zelfs jarenlange relaties tot gevolg. “Ja, uit respect en weetje, wat moeten we nou verwachten, die mensen daar zijn opgegroeid in een hele andere wereld, waar eigenlijk, ze komen eigenlijk van het platteland, daar zijn ze geboren en getogen. Later wel naar de stad gegaan, nu hebben ze daar een huisje in de stad. Maar hoe moet ik gaan verwachten van hen, dat ze dat allemaal normaal gaan vinden. Dat is iets voor de volgende generaties om zich daarin te ontwikkelen, maar ik heb zoiets van ik laat ze gewoon. En ik doe gewoon mijn dingen. Wat niet weet, wat niet deert.”

Een dubbel leven, waarover je nooit geheel eerlijk en open kan zijn naar je ouders, lijkt het voor westerse begrippen lastig. Toch wordt dit niet als problematisch ervaren. Het is gewoon zo. Het wordt de ouders niet kwalijk genomen dat zij dergelijk contact afkeuren. Ze zijn zo opgevoed en weten niet anders. Een vader wil zijn dochter beschermen tegen kwade bedoelingen van een man. Trouwen is de enige gepaste manier om samen te zijn. Daten kan op niets uitlopen of met de verkeerde bedoelingen zijn. Vaders willen dochters hiervoor behoeden. Het niet vertellen over contacten en relaties wordt gezien als respect naar de ouders. Dan hoeven ze zich ook geen zorgen te maken.

In sommige gevallen werd aangegeven dat moeders en/of tantes wel op de hoogte waren of zijn. In sommige gevallen de vaders misschien ook wel, maar daar wordt dan simpelweg niet over gesproken. Ontmoetingen buitenshuis zorgen ervoor dat het stel gezien kan worden door leden van de familie, vrienden of buurtbewoners. Door de roddelcultuur, zoals beide culturen en met name de Turkse cultuur beschrijven, gaan er al gauw verhalen

rond dat de ‘dochter van’, gespot is met een man. Toch worden ontmoetingen tussen man en vrouw en zelfs relaties, in vele gevallen gedoogd. Het wordt gedoogd.

Andere regels die bewust ‘overtreden’ worden (al is ook hierin onenigheid over hoe deze regels precies gedefinieerd worden) zijn met betrekking tot fysiek contact in de vorm van knuffelen en kussen. Fysieke aantrekkingskracht wordt belangrijk geacht. Gemeenschap voor het huwelijk wordt door de meeste participanten als onacceptabel geacht. Het publieke karakter van de ontmoetingen zorgt ervoor dat de twee ook niet verleiding komen. In sommige gevallen woonde één van de twee op zichzelf en werd het niet in verleiding komen tot gemeenschap als een moeilijke opgave bevonden.

Toekomst

Op de vraag; *“Wil je kinderen en wat wil je voor hen?”* antwoordde de participanten heel open en gepassioneerd. Het geloof werd vaak genoemd als belangrijk onderdeel van de opvoeding. En ook dat de kinderen kunnen opgroeien met twee ouders die bij elkaar zijn. Tevens werden er antwoorden gegeven als; *“Dat ze niet bang zijn voor hun ouders.”* Dit werd uitgelegd als dat ze openheid zullen nastreven in de relatie met hun kinderen. *“Ik wil dat ze eerlijk en open kunnen zijn naar mij”*. Ze willen graag alles bespreekbaar maken. Daarmee geven ze aan dat ze de problemen waar zij mee zitten en die ze niet altijd kunnen delen met hun ouders, wel met hun kinderen willen kunnen bespreken. Met betrekking tot toekomstige partners en de beschreven problemen; *“Wij kunnen niet van onze ouders verwachten dat zij het begrijpen, wij moeten het zelf uitzoeken. Maar het is wel aan ons om onze kinderen hierop voor te bereiden en ze om te leren gaan met deze dilemma’s en keuzes waar wij voor staan.”* Ze zien zichzelf als een brug tussen de generaties en hopen veel te kunnen uitzoeken en oplossen; *“Ik wil ze voorbereiden op de Nederlandse maatschappij én op de cultuur waarin hun familie vandaan komt”*.

Discussie

Er blijken problemen te zijn voor hoogopgeleide moslima's in Nederland bij het vinden van een huwelijkspartner. Iets dat naar voren kwam, waarnaar ook door een aantal van de participanten naar gevraagd werd, was een onderzoek naar mannen. Een bepaalde vorm van identiteitscrisis wordt ook door de participanten ervaren, hoewel zij aangaven het idee te hebben dat moslimmannen daar nog iets meer last van te hebben, dan moslimvrouwen. Mannen hebben meer baat bij traditionele ideeën; de dominante rol in het huwelijk en een traditionele vrouw die gehoorzaam is en voor het huishouden en de kinderen zorgt. Een andere reden die werd aangegeven is dat moeders van zoons nog veel invloed hebben op hun zoons en een nette, kuise en goede vrouw voor hun zoons willen. Een groot deel van de participanten gaf aan dat ze hun schoonmoeder liever niet te dichtbij hebben. Hun invloed op hun zoon is te groot, dit zorgt voor spanningen. Dit betekent wel dat meer moderne vrouwen dus een 'bedreiging' zijn voor de moeder, die graag ziet dat hun zoon dichtbij huis blijft. Wat in een traditionele cultuur gebruikelijk is.

Dit laatste punt heeft meer betrekking op de ouders. Onderzoek naar de ouders zou tevens interessant kunnen zijn. Hoe hebben zij het daadwerkelijk ervaren om hun kinderen op te voeden in een westerse/Nederlandse samenleving/context? Hoe zien zij de dilemma's van het daten en het hebben van relaties voor het huwelijk? Er werd in bijna alle gesprekken aangegeven dat er geheimen bestaan voor de ouders van de participanten, met name naar vaders. In veel van die gevallen werd daarbij medegedeeld dat de kans wel bestond dat de ouders, of in ieder geval de moeder, het waarschijnlijk wel door had of zelfs wist. Er wordt simpelweg niet over gesproken, het wordt op die manier gedoogd. Meer inzicht in de perceptie en ervaringen van ouders zou vollediger beeld kunnen geven van de bestaande dilemma's met betrekking tot dubbele levens en geheime liefdes.

Wat is gebleken uit de gesprekken is dat er geleefd wordt met dilemma's en keuzes die dagelijks genomen moeten worden. Doen wat je ouders willen of verwachten, doen wat je zelf wilt, maar wat wil je zelf eigenlijk? En in hoeverre kun je hierover eerlijk zijn, wat kan er wel verteld en wat niet? Hoe moet je jezelf opstellen tegenover een man en verwacht hij hetzelfde? Deze dilemma's kunnen stressvol zijn of lijken stressvol. Ze worden als moeilijk en soms best zwaar ervaren. Dit naast het feit dat zij zich willen bewijzen; hun groep heeft niet altijd de makkelijkste positie hebben binnen deze samenleving. Extra aandacht hiervoor is gewenst. Een interessante uitkomst is dat deze generatie, vooral de Marokkaanse

participanten, erkent dat zij een brug vormt tussen de cultuur van hun ouders en de westerse Nederlandse samenleving. Een logisch gevolg zou zijn dat de volgende generatie meer invloeden van de westerse samenleving zal overnemen. Bij de Turkse participanten leek dit minder sterk aanwezig. Die groep is meer gesloten en houdt nog iets sterker vast aan de tradities van hun cultuur.

Uit de gesprekken blijkt dat een diploma van de man niet zo van belang is. Goede intenties, ambitie en een goede gesprekspartner worden veelal als voldoende ervaren. Uit een gesprek bleek dat het niet gebruikelijk is en zelfs als bekrompen wordt gezien om iemand op zijn diploma's te beoordelen. In één geval werd zelfs aangegeven dat ze het jammer vindt dat er in Nederland zoveel waarde wordt gehecht aan een papiertje. De vraag is of dit de reden is, of omdat er minder hoogopgeleide Marokkaanse mannen zijn in Nederland dan vrouwen?

De ouders die met hun ouders naar Nederland kwamen, zijn voor Turkse en Marokkaanse begrippen best modern. Er is een duidelijk verschil waar te nemen; generatie 2,5 is moderner dan de generatie waarvan de ouders of één van de ouders zelf als arbeidsmigrant naar Nederland zijn gekomen. Moderne ouders lijken voor moderne kinderen te zorgen. Als het aan de vrouwen ligt die ik heb geïnterviewd lijkt het er wel op dat de volgende generatie meer westerse normen en waarden zal overnemen. Zij vormen een brug, zo ervaren ze dat zelf ook. De huidige dilemma's van daten en relaties aangaan en dit geheim houden worden verwoord door één van de participanten; *“We kunnen niet verwachten van onze ouders dat zij het snappen, maar wij kunnen onze kinderen er wel op voorbereiden. We kunnen ze leren over beide culturen”*. Onder de Turkse vrouwen was dit minder sterk merkbaar. Dit zou kunnen liggen aan de geslotenheid en de meer traditionele houding van de groep. De toekomst zal uitwijzen of dit zal veranderen.

Tot slot is de uitzonderlijke situatie van de etnische minderheidsgroepen en de dilemma's die daarmee gepaard gaan interessant om te blijven monitoren. Dubbele levens, geheime liefdes en een constant gevoel van keuzes moeten maken, zou kunnen zorgen voor stress en kan invloed hebben op het psychisch welzijn van de mens.

Conclusie

Vijftig tinten tussen traditioneel en modern/westers.

Aan de ene kant grootouders die uit de bergen of het platteland komen in het land van herkomst, waar een traditionele islamitische manier van leven wordt nagestreefd, met het huwelijk als enige juiste vorm van intiem contact is, waar mannen en vrouwen verder gescheiden leven en vrouwen zich bedekken. Aan de andere kant de westerse wereld waar meiden naakt op ‘wreckingballs’ rondslingeren; waar de korte rokjes en broekjes in de zomer niet weg te denken zijn, relaties en contacten fluctueren van lang in de vorm van een huwelijk, tot aan kort en vluchtig in de vorm van one-nightstands. In beide gevallen vind je geen moslim in Nederland die dit in de meest pure vorm uitvoert. Daar tussenin ligt een groot grijs gebied waar moslims hun weg zoeken in deze twee uiteenlopende culturen. De één is traditioneler en de ander moderner, maar dat hoeft niet voor alles te gelden. In elk aspect van het leven kan een kleurtint gekozen worden. Qua werk en educatie wat moderner, maar qua familieleven meer traditioneel. Hoe vind je iemand die dezelfde ideeën heeft? Natuurlijk doet iedereen in elke relatie concessies en maakt compromissen. Maar als de ideeën te ver van elkaar vandaan liggen houdt het op.

Verschillende manieren van opvoeding en opleiding zorgen ervoor dat mensen zich anders ontwikkelen en anders gaan denken. Uit de gesprekken is gebleken dat er vooral bij de Marokkaanse gemeenschap in Nederland een kloof is ontstaan tussen mannen en vrouwen. Vrouwen worden gestimuleerd om zich hoog op te leiden en zichzelf onafhankelijk te maken. Voor mannen lijkt een hoog opleidingsniveau minder van belang, wat ook blijkt uit het feit dat de mannen zich nog minder hoog opleiden. Hierdoor is al een kloof ontstaan. Daarnaast lijkt de opvoeding anders voor islamitische mannen en vrouwen in Nederland. Eigenlijk zijn de regels gelijk, blijkt vooral uit gesprekken met de Turkse participanten, toch worden deze in de praktijk minder toegepast op de mannen en dan vooral de Marokkaanse mannen. Dit zorgt tevens voor een andere ontwikkeling en wellicht een nog grotere kloof. Deze aspecten zijn deels te wijten aan het feit dat deze mensen opgroeien tussen twee culturen, met andere standaarden en verwachtingen, wat blijktbaar een andere uitwerking op de twee groepen heeft. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat deze verschillen tussen mannen en vrouwen (en dus de kloof) minder groot lijkt bij de Turkse gemeenschap dan bij de Marokkaanse. De Turken vormen een meer gesloten groep en houden zich meer vast aan de traditionele cultuur van het

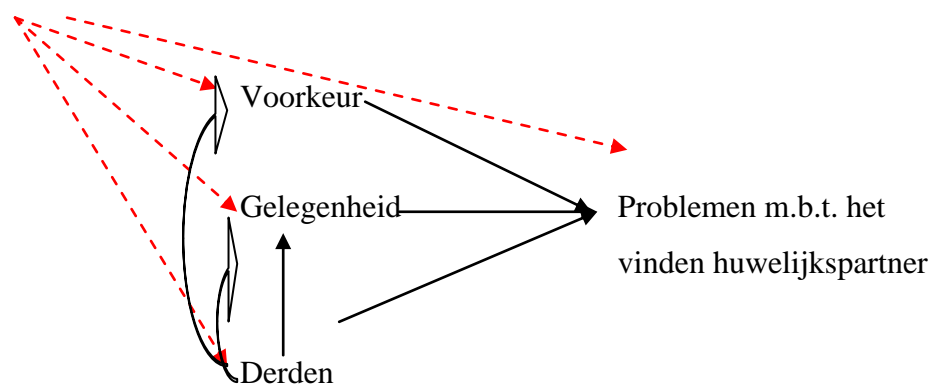
land van herkomst van hun ouders. Hierdoor lijken zij nog minder 'last' te hebben van de gevolgen van het leven tussen twee culturen.

Zoals Kalmijn (1998) beschreef zijn voorkeur, derden en gelegenheid de grootste invloeden bij de keuze voor een huwelijkspartner. Het leven tussen twee culturen heeft invloed op voorkeur, gelegenheid en derden en leidt in sommige gevallen tot nieuwe problemen. Andere zijn expliciet verbonden aan het leven tussen twee culturen en is daarom los aan het model toe te voegen. Voorkeuren veranderen door het leven tussen twee culturen. Door de kloof die is ontstaan, lijkt de voorkeur voor de eigen etnische groep te verminderen. Verwachtingen en toekomstvisie met betrekking tot het huwelijk veranderen (meer gelijkheid). Dit heeft ook invloed op de voorkeur voor een meer moderne man, terwijl ook wordt ervaren dat mannen meer traditionele ideeën er op na houden voor hun toekomstige vrouw. Het leven tussen twee culturen heeft directe invloed op de gelegenheid, omdat het de eigen groep, waar de voorkeur naar uit gaat beperkt. Daarnaast heeft de eerder omschreven kloof ook invloed op de groep potentiële mannen; er is maar een kleine vijver om uit te vissen, zo wordt ervaren. De rol van derden maakt een grote verandering door. Dit proces lijkt ook in het land van herkomst van de ouders in gang te zijn, maar lijkt in een versnelling te zijn gekomen in Nederland. Gearrangeerde huwelijken komen bijna niet meer voor en daarmee is de directe invloed van de ouders weg. Wel blijft de invloed groot, door opvoeding en verwachtingen.

Het heeft het leven tussen twee culturen heeft direct invloed op de partnerkeuze. Bijvoorbeeld in het traject en het contact dat voor het huwelijk plaatsvindt in de vorm van daten en relaties. Dit is in een traditionele islamitische gemeenschap ongebruikelijk en zelfs verboden, maar door het verdwijnen van gearrangeerde huwelijken en de keuzevrijheid onvermijdelijk. Eén op één contact om elkaar beter te leren kennen is 'grensoverschrijdend' gedrag, waar de participanten toe bereid zijn voor de liefde. Maar hoe ver ga je daarin? Deze vraag wordt door iedereen anders beantwoord, van traditioneel volgens de regels, tot modern. En soms is het antwoord op de vraag voor hen zelf ook onduidelijk. Dit zorgt voor verschillende verwachtingen en verwarring. Een mogelijk gevolg is dat niet iedereen daar even of eerlijk over is (alsof er een gordijn hangt die de traditionaliteit verhult). Dit samen maakt de kennismakingsperiode complex. Het feit dat het gaat om 'grensoverschrijdend' gedrag. Dit zorgt ervoor dat er dubbele levens worden geleid. Ouders begrijpen deze kennismakingsperiode niet, waardoor 'daten' en de relaties in het geheim plaatsvinden. Dit wordt als weinig problematisch ervaren, het is gewoon zo.

Van gearrangeerd naar eigen keuze, van traditioneel naar een moderne context, de generatie Marokkaanse en Turkse vrouwen is aan het veranderen. Met alle gevolgen zoals daten en verandering van ideeën en verwachtingen van dien. Deze veranderingen zijn groot en voltrekken zich binnen twee generaties. Problemen bij deze verandering zijn dan ook logisch. Een groot deel van de participanten is zich hiervan bewust en zien zichzelf als een brug tussen hun ouders en de volgende generatie, een brug tussen traditioneel en modern en westers. Zij zijn veelal vastberaden om veel van deze problemen ‘op te lossen’ en hun kinderen te behoeden voor, of voor te bereiden op, die problemen.

Leven tussen 2 culturen

Literatuur

Ahmad, F. (2012). Graduating towards marriage? Attitudes towards marriage and relationships among university-educated British Muslim women. *Culture and religion: An interdisciplinary Journal*, 13, 193 – 210.

Boeije, H. (2010). *Analysis in Qualitative Research*. SAGE, Londen.

Centraal Bureau van de Statistiek (2014). *Jaarrapport integratie*, Den Haag

Crul, M. & Doornik, J. (2003). The Turkish and Moroccan second generation in the Netherlands: divergent trends between and polarization within the two groups. *International migration Review*, 37, 1039 – 1064.

Diehl, C, Koenig, M. & Ruckdeschel, K. (2009). Religiosity and gender equality: comparing natives and Muslim migrants in Germany. *Ethnic and racial studies*, 32, 278 – 301.

Dijkstra, J. (2007). The effects of externalities on partner choice and payoffs in exchange networks. Rijksuniversiteit Groningen.

Evers, J. (2011). *Kwalitatief interviewen: kunst én kunde*. Hoofdstuk 2 – 4. Uitgeverij Lemma, Den Haag.

Forum. Instituut voor multiculturele vraagstukken
<http://www.forum.nl/Portals/Res/res-pdf/Moslms-in-Nederland-2010.pdf>

Forum: De positie van moslims in Nederland.. Feiten en cijfers (2010). Forum.

Hintum, M. & Latten, J. (2007). ‘Liefde a la carte’

Hooghiemstra, E. (2002). *Trouwen over de Grens. Achtergronden van Partnerkeuze van Turken en Marokkanen in Nederland*. Rijswijk: SCP

Hooghiemstra, E. (2003). *Trouwen over de grens. Achtergronden van partnerkeuze van Turken en Marokkanen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. SCP-publicatie 2003/4.

Huis, M. van (2007). Partnerkeuze van allochtonen. *Bevolkingstrend trends*, 4, 25 – 31 (CBS)

Kalmijn, M. (1998). Inter-marriage and homogamy: causes, patterns, trends. *Annual Review Sociology*, 24, 395 – 421.

Kâğıtçıbaşı, C. (2005). *Family and Human Development Across Cultures: A View from the Other Side*.

Kaufman, G. and Goldscheider, F (2007). Do men 'need' a spouse more than women?: Perceptions of the importance of marriage for men and women. *The Sociological Quarterly*, 48, 29 – 46.

Luthra, R. R. (2011). The position of Turkish and Moroccan second generation in Amsterdam and Rotterdam. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37, 523 – 524.

Maliepaard, M., Lubbers, M. & Gijberts, M. (2009). Generational differences in ethnic and religious attachment and their interrelation. A study among Muslim minorities in the Netherlands. *Ethnic and Racial Studies*, 33, 451 – 472.

(NRC, 2007)

http://vorige.nrc.nl/binnenland/article1851538.ece/Slimme_moslima_heeft_het_extra_lastig

Obdeijn, H. and Mas, P. (2001). De Marokkaanse Uitdaging. De Tweede Generatie in een Veranderend Nederland. Utrecht: Forum.

Scheible, J.A. & Fleischmann, F. (2012). Gendering Islamic religiosity in the second generation. Gender differences in religious practices and the association with gender ideology among Moroccan- and Turkish-Belgian Muslims. *Gender and society*, XX.

Sociaal Cultureel Planbureau (2014). Huwelijksmigratie

Sterckx, L., Dagevos, J., Huijnk, W. en Lisdonk, J, van (2014). Huwelijksmigratie in Nederland. Achtergronden en leefsituatie van huwelijksmigranten. Sociaal Cultureel Planbureau: Den Haag.

Stevenson, B and Wolfers, J. (2007). Marriage and divorce: changes and their driving forces. *Econstor*, IZA, Germany.

Sullins, D.P. (2006). Gender and religion: Deconstructing universality, constructing complexity. *American Journal of Sociology*, 112, 838 – 860.

Tahir, N. (2015). Gesluierde vrijheid. *De moslima in de moderne wereld*. Prometheus Amsterdam.

Tubergen, F. van & Maas, I. (2007). Ethnic intermarriage among immigrants in the Netherlands: An analysis of population data. *Social Science Research*, 36, 1065 – 1086.

Veer, P. van der (2006). Pim Fortuyn, Theo van Gogh, and the politics of tolerance in the Netherlands. *Public culture*, 18, 111 – 124.

Zantvliet, P. I. van, Kalmijn, M. and Verbakel, E. (2014). Parental involvement in partner choice: the case of Turks and Moroccans in the Netherlands. *European Sociological Review*, 1 – 12.

Bijlage 1; Leidraad van het interview. Inleiding en Topic lijst/vragen.

Als eerst, hartelijk **dank** dat je wilt mee doen met mijn onderzoek.

Mag ik 'je' zeggen trouwens?

Ik zal eerst even kort iets over **mijn onderzoek** vertellen en over het **gesprek** dat we zo gaan voeren.

Ik ben bezig met een onderzoek naar **jonge moslima's in Nederland en specifiek naar hoogopgeleide vrouwen en het vinden van een huwelijkspartner**.

Ik wil graag een beeld schetsen van de situatie van moslima's en het vinden van een huwelijkspartner door met hen in gesprek te gaan.

In het gesprek zal ik eerst naar **algemene** aspecten en daarna meer met betrekking tot het huwelijk en een eventuele partner. Ik ben hierin geïnteresseerd in je **mening, beleving en ervaringen**. Alles is goed. Het gesprek zal **opgenomen** worden, zodat ik het later goed kan verwerken. Als je dat goed vindt? Het is geheel **anoniem**.

Als je een vraag liever niet beantwoord of de vraag is onduidelijk, **geef het aan**.

Algemeen (om algemene kennis te vergaren en het gesprek opgang te laten komen. In deze fase wordt het ijs gebroken en ontstaat er een prettige sfeer om de rest van het gesprek te verkrijgen).

Als eerst wil ik het graag hebben over je studie.

- Studeer je nog?
- Wat **studeer** je/heb je gestudeerd?
  - o Kun je me daar meer over vertellen?
  - o Kun je jezelf beschrijven als student? (IJverig, laks, geordend?)
  - o Ga/ging je veel om met studiegenoten?
  - o Wat wil je er later mee doen/doe je er nu mee?
    - Hoe belangrijk is je studie/het studeren voor je? (sociaal, onafhankelijk, verwachting)
      - Wat **betekend** het voor jou om te studeren/dat je gestudeerd hebt?
      - Wat vindt je **omgeving** van je studie?
      - Ben je door je omgeving **gestimuleerd**?
      - Studeren veel mensen in je omgeving/hebben veel mensen in je omgeving gestudeerd?
- Wat voor **werk** doe je? (naast studie of sowieso)
  - o Wat voor functie bekleed je?
  - o Kun je jezelf beschrijven als werknemer? (ambitieuw, harde werker, geld verdienen?)
  - o Hoe belangrijk is je werk voor je? (Sociaal, onafhankelijkheid, financieel)
  - o Hoe zie je je carrière in de toekomst? Wil je altijd blijven werken?
    - Werk**
      - Hoe **belangrijk** is je werk voor je?
      - Hoe zie je jezelf in de **toekomst**?
      - Wat zie je op dit gebied in je **omgeving**?
- Wat doe je in je **vrije tijd**?
  - o De mensen om je heen. Wie zijn je vrienden?
Heb je veel vrienden met verschillende afkomst?
Heb je wel eens casual contact met mannen?
  - o Heb je ook wel contact met autochtone Nederlanders? Wat voor contact?
  - o Waar ga je heen op vakantie? Hoe lang?
  - o Vrijwilligerswerk?
- Waar ben je **geboren**?
- Waar woon je nu?
- En je **familie**?
  - o Waar zijn je ouders geboren?
  - o Hoe lang wonen je **ouders** al in Nederland?
  - o Vertel eens iets van je ouders.
  - o Waar hebben zij elkaar leren kennen?
- Heb je **broers of zussen**?
  - o Vertel eens wat over hen.

- Hebben jullie een goede band?
- Hoe was je **jeugd**? Hoe ben je opgevoed?
  - Zijn jullie een hecht gezin?
  - Wat deed/doet je moeder? Wat deed/doet je vader?
  - Waren er veel regels of ben je juist vrij opgevoed?
  - Ben je religieus opgevoed?
  - Hoe uitte zich dit?
    - Religie
      - Wat is je geloof?
      - In hoeverre heb je religie mee gekregen vanuit **huis**.
      - Is je familie/omgeving **sterk religieus**?
      - Hoe **belangrijk** is religie voor je?
      - Ga je hier **bewust** mee om? Is het een keuze?
      - Hoe **uit** je dit?
      - Wat vindt je van alcohol gebruik? Uitgaan?
      - Regels met betrekking tot het huwelijk/ontmoeten van een man?

ALS DIT ZO IS: Je komt uit een traditioneel gezin en leeft in een moderne samenleving.

- Hoe is dat voor jou?
- Ervaar je wel eens conflicten? Kun je een voorbeeld geven?
- Wat wil je voor de volgende generatie?

Het huwelijk

- Hoe zie jij het huwelijk?
- Zou je willen trouwen?
- Wat betekent het huwelijk voor jou?
- Hoe zie je jouw huwelijk voor je? Wat vindt je belangrijk?
- Hoe kijk je aan tegen de regels die vanuit de Islam bepaald worden? (ontmoetingen, maagdelijkheid, trouwen met andere Moslim)
- Wat voor rol heeft de vrouw in het huwelijk?
- Wat zie je/is normaal in je omgeving? Merk je verschillen tussen jou en ouders, broers, zussen of vrienden?

Een eventuele toekomstige huwelijkspartner

Voorkeur

- Wat zoek je in een man? Wat is van belang?
- In hoeverre is afkomst van belang? (Waar geboren? Ook binnen land van herkomst). Is een autochtoon een optie?
- Welke rol speelt religie? Voorkeur voor een moslim (is wel een regel in Islam)? (En als hij zich bekeerd?)
- In hoeverre is zijn situatie van belang? (Zijn status, financieel? En dat van zijn familie?)
- Wat voor rol speelt educatie? Gelijk niveau gewenst? (educatie niveau van zijn ouders)
- Heeft jouw educatieniveau invloed op hoe je aankijkt tegen het huwelijk en een potentiële partner?

Gelegenheid

- Waar zou je mannen kunnen ontmoeten/waar ontmoet je mannen? (/ontmoet je die überhaupt? Werk, studie of woonomgeving.)
- Heb je wel casual contact met mannen?
- Maak je gebruik van je netwerk/of dat van je familie/omgeving?
- Helpt je omgeving bij het vinden van een partner?
- Zijn er wel eens mannen voorgesteld?
- Heb je wel eens gebruik gemaakt van het internet?
- En wat zie je in je omgeving?

Derden

- Welke rol hebben je ouders in het vinden van een huwelijkspartner?
- Wat zien je ouders graag in een partner voor jou?
- Welke rol hebben je broers en/of zussen in het vinden van een huwelijkspartner?
- Invloed vanuit het land van herkomst? familie
- En de rest van je omgeving? Je vrienden?
- Ervaar je druk/verwachtingen?
- In hoeverre is de rol van derden veranderd dan bij je ouders? (vroeger meer gearrangeerde huwelijken)
- Zie je verschillen in je omgeving?

Huwelijkspartner, eigen situatie (of dus pas hier over beginnen, mits het nog niet aan bod gekomen is)

- Is er iemand in je leven? Of geweest?
- Heb je een relatie/verkering gehad?
- Hoe kijk je aan tegen gemeenschap voor het huwelijk?
- Heb je wel eens een potentieel ontmoet?
- Is er wel eens iemand voorgesteld?
- Hoe heb je diegene ontmoet?

Toekomst

- Waar wil je later wonen?
- Wil je kinderen?
- Wat wil je je kinderen meegeven?
- Wat voor huwelijkspartner wens je voor hen?

Algemeen

- Leeftijd
- Woonplaats
- Afkomst
- Educatieniveau
- Wanneer kwam je familie naar Nederland?